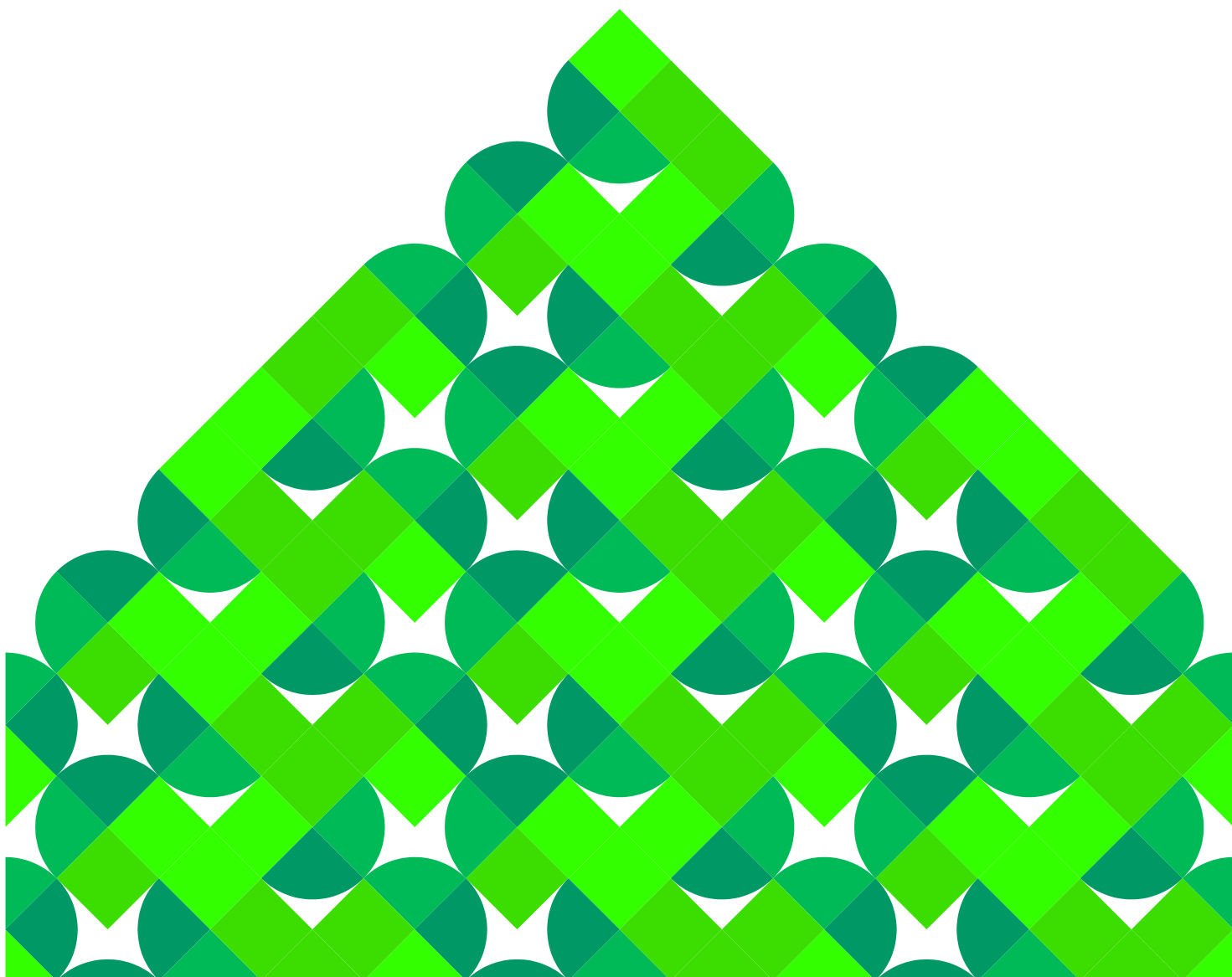

Bilaga med statistik och fakta

Aktiv fritid – Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel

Myndigheten för delaktighet är en kunskapsmyndighet som arbetar inom funktionshindersområdet. Vi arbetar för att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara fullt delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet, 2020

Bilaga med statistik och fakta

Aktiv fritid - Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.

Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Telefon: 08-600 84 00

Innehåll

Inledning	4
Övergripande beskrivning av undersökningarna	4
Bilaga 1.1 Resultat från enkät till personer med funktionsnedsättning.....	7
Sammanfattning.....	7
Närmare om enkäten	8
Resultat.....	9
Bilaga 1.2 Resultat från enkät och dialog med förskrivare av hjälpmedel	24
Metod.....	24
Resultat enkät.....	24
Resultat dialogmöte	30
Bilaga 1.3 Resultat från enkät hjälpmedelschefer	33
Metod.....	33
Resultat.....	33
Bilaga 1.4 Resultat från undersökning till kommuner, regioner, civilsamhälle och privata aktörer	36
Sammanfattning.....	37
Inledning	38
Metodbeskrivning.....	39
Bakgrund	41
Kartläggning 1: Hjälpmedel för fritidsaktiviteter	45
Kartläggning 2: Insatser för att främja en aktiv fritid.....	50
Sammanfattande analys	70
Käll- och litteraturförteckning.....	76
Bilaga 1.5 Sammanställning fonder och stipendier	82
Resultat.....	86

Inledning

Myndigheten för delaktighet, MFD, har på uppdrag av regeringen kartlagt tillgången till fritidshjälpmedel och lokala och regionala insatser för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Kartläggningarna har genomförts genom att samla in erfarenheter från drygt 3 600 personer i ett flertal undersökningar. Även regionala regelverk om fritidshjälpmedel har sammanställts. Information på hemsidor från regioner, aktörer i civilsamhället samt privata aktörer har också sammanställts och bedömts. I denna bilaga finns en övergripande beskrivning av dessa undersökningar samt metod och resultat.

Övergripande beskrivning av undersökningarna

Enkät till personer med funktionsnedsättning

Deltagare i MFD:s undersökningspanel Rivkraft har haft möjlighet att besvara en enkät om fritid. I undersökningspanelen ingår cirka 3 200 personer över 16 år som själva har angett att de har en eller flera funktionsnedsättningar. Deltagarna i panelen är självrekryterade. Totalt 2 260 paneldeltagare (73 procent kvinnor och 25 procent män) har besvarat enkäten om fritid. Medelåldern bland de som svarade var 49 år, med en spridning mellan 17 år och 96 år. För en fördjupad metodbeskrivning och resultat, se [Bilaga 1.1 Resultat från enkät till personer med funktionsnedsättning](#).

Intervjuer med personer med funktionsnedsättning

Under hösten 2019 har tio gruppintervjuer genomförts där personer med funktionsnedsättning har besvarat frågor om vad som fungerar bra och vad som fungerar mindre bra med fritiden. Sju av intervjuerna fördelades på olika åldersgrupper, tre av intervjuerna genomfördes med personer med intellektuell funktionsnedsättning.

För att få en överblick av situationen mellan olika åldersgrupper genomfördes tre av gruppintervjuerna med barn, två med vuxna och två med äldre. Intervjuerna handlade om vad intervjupersonerna gör, eller skulle vilja göra, på sin fritid, hur det fungerar att göra aktiviteterna, om de har några fritidshjälpmedel och hur dessa fungerar. Intervjupersonerna fick också lämna tips på vad som skulle kunna förändras för att öka möjligheterna att ha en aktiv fritid. Det var mellan 5 och 7 personer per gruppintervju. Intervjuerna varade i ungefär en och en halv timme, med fikapaus. Intervjuerna genomfördes i Västerås och i Helsingborg. Urvalet av deltagare gjordes av MISA Kompetens som också

ledde och sammanställde resultaten från intervjuerna. Representanter från MFD medverkade vid alla intervjutillfällen.

Tre gruppintervjuer har genomförts med sammanlagt 14 personer med intellektuell funktionsnedsättning. Intervjuerna genomfördes i Uppsala på olika mötesplatser. Urvalet av deltagare gjordes av handledare i projekten Volymen på max och Ge makten vidare. En grupp bestod av unga mellan 13 och 18 år, de två övriga grupperna bestod av vuxna mellan 26 och 42 år. Fyra av de intervjuade var pojkar/män, övriga var flickor/kvinnor. Intervjuerna varade mellan 30 och 70 minuter, de yngsta deltagarna var de som hade den kortaste intervjutiden.

Resultat från samtliga intervjuer presenteras i löptext i rapporten.

Enkät och dialog med förskrivare av hjälpmedel

Arbetsterapeuter, audionomer, fysioterapeuter, logopedier och synpedagoger har haft möjlighet att besvara en enkät om förskrivning och rådgivning av fritidshjälpmedel. MFD tog fram webbenkäten som sedan distribuerades via fackförbundens informationskanaler, men fackligt medlemskap var inte ett kriterium för deltagande. Det var 986 yrkesverksamma förskrivare som besvarade enkäten. Efter att enkäten stängts och resultaten analyserats preliminärt genomförde MFD ett dialogmöte med förskrivare i syfte att skapa en djupare förståelse. För fördjupad metodbeskrivning och resultat, se [Bilaga 1.2 Resultat från enkät och dialogmöte med förskrivare av hjälpmedel](#).

Enkät till hjälpmedelschefer

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har inom ramen för sitt regeringsuppdrag om förskrivning av icke-medicintekniska produkter (S2019/01376/FST) skickat ut en enkät via e-post till chefer på hjälpmedelscentraler, syncentraler och hörcentraler. Fyra av frågorna handlade om fritidshjälpmedel. Totalt inkom 39 svar på enkäten. Bland svaren fanns 20 av 21 regioner representerade. För fördjupad metodbeskrivning och resultat, se [Bilaga 1.3 Resultat från enkät hjälpmedelschefer](#).

Undersökning av kommun, region, civilsamhälle och privata aktörer

Sweco har på uppdrag av MFD genomfört två enkäter till kommuner. En enkät riktades till förvaltning med ansvar för idrottsfrågor och en riktades till förvaltning med ansvar för lagen (1993:387) om stöd och service till vissa

funktionshindrade (LSS). Sweco har även genomfört intervjuer med nyckelpersoner från tio kommuner samt kartlagt regionernas regelverk kring förskrivning av hjälpmedel och webbsidor med information om detta. Sjutton ideella och privata aktörers arbete inom området har undersökts via hemsidor och telefonintervjuer. För fördjupad metodbeskrivning och resultat, se [Bilaga 1.4 Resultat från undersökning till kommuner, regioner, civilsamhälle och privata aktörer.](#)

Genomgång av fonder och stipendier

MFD har gått igenom cirka 60 fonder och stipendier i syfte att identifiera om det är möjligt för privatpersoner med funktionsnedsättning att ansöka om medel för inköp av personliga fritidshjälpmedel. Det är hemsidorna som har gåtts igenom. För sammanställning, se [Bilaga 1.5 Sammanställning fonder och stipendier.](#)

Bilaga 1.1 Resultat från enkät till personer med funktionsnedsättning

Sammanfattning

Deltagare i MFD:s undersökningspanel Rivkraft har svarat på frågor om fritidsaktiviteter. Totalt 2 260 paneldeltagare (73 procent kvinnor och 25 procent män) har besvarat enkäten om fritid. Två tredjedelar av de som svarade uppger att de gör en eller flera fritidsaktiviteter. En tredjedel har ingen aktivitet som de gör på fritiden med viss regelbundenhet.

De som inte gör någon fritidsaktivitet men önskar att de gjorde det uppger att det främst beror på att man inte har råd, har ingen vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med eller att man har svårt att ta sig själv till olika platser. Även hinder som att aktiviteterna inte är tillgängliga eller anpassade uppges som ett hinder av flera.

Kvinnorna uppger i högre grad än männen att de inte har råd att utföra fritidsaktiviteter. Tre av fem yngre kvinnor, 16-29 år, uppger ekonomin som begränsande. Totalt uppger fyra av tio att de inte utför några fritidsaktiviteter på grund av att de inte har någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med. Även här är det främst de yngsta, 16-29 år, som uppger det.

De som uppger att de har de hjälpmedel som de behöver för att kunna utöva sina fritidsaktiviteter har i större utsträckning uppgett att de är mycket eller ganska nöjda med sin fritid, jämfört med de som inte har hjälpmedel för fritidsaktiviteter trots behov.

Även de som har fritidsaktiviteter som är riktade till personer med funktionsnedsättning är i högre grad nöjda med sin fritid jämfört med de som deltar i generella aktiviteter.

Totalt sett är männen något mer nöjda än kvinnorna med sin fritid. Hälften av männen och två av fem kvinnor är nöjda med sin fritid. Tre av tio kvinnor och drygt två av tio män uttrycker sig direkt missnöjda med sin fritid. Det gäller oavsett ålderskategori.

Närmare om enkäten

Fritidsaktiviteter definierades i enkäten som aktiviteter man gör med viss regelbundenhet, till exempel varje vecka eller någon eller några gånger i månaden. Det kan till exempel handla om att idrotta, motionera, dansa, sjunga i kör, måla eller simma.

Först ställdes frågor om fritidsaktiviteter. Vilka aktiviteter man utför och om det finns önskemål om att göra mer eller flera aktiviteter. Om det finns behov av anpassningar eller hjälpmedel för att kunna utföra sina aktiviteter och om det i så fall är tillgodosett.

De som inte utför några fritidsaktiviteter fick svara på vilka hinder som upplevs finnas för att kunna utföra de aktiviteter som man önskar göra. Resultaten från enkäten redovisas nedan.

Enkäten besvarades under perioden 22 maj till 6 juni 2019. Totalt svarade 2 260 paneldeltagare¹, 73 procent kvinnor och 25 procent män.² Medelåldern för de som svarat på enkäten är 49 år, lägsta ålder 17 år och den äldsta 96 år. I enkäten fick paneldeltagarna även uppge om de bor i storstad (Stockholm, Göteborg, Malmö), mellanstor/mindre stad eller på landsbygden. Hälften, 49 procent, bor i en mellanstor/mindre stad, en tredjedel, 28 procent, i storstad och en dryg femtedel, 22 procent bor på landsbygden.

¹ Rivkraftpanelen hade 3 323 deltagare maj 2019.

² Två procent har valt att identifiera sig som "annat" än kvinna eller man.

Resultat

”Jag mår bra av rörelse - min medicin.”³

Resultatet från undersökningen visar att totalt två tredjedelar gör någon fritidsaktivitet. Till exempel att idrotta och motionera, utöva kultur- och skapande aktiviteter eller friluftsliv. En tredjedel uppger att de inte gör någon aktivitet med jämna mellanrum, till exempel varje vecka eller månad. Totalt är förhållandet detsamma för såväl kvinnor som män.

Har du någon fritidsaktivitet?

Antal svarande: 2 241

Aktivitet	Procent	Antal
Ja	66	1472
Nej	33	740
Vet ej	1	29

Av de som inte gör någon fritidsaktivitet uppger tre av fem, 58 procent, att de skulle vilja ha någon aktivitet att göra. Kvinnorna uppger i högre grad att de önskar göra fritidsaktiviteter, 61 procent, jämfört med männen, 47 procent.

De främsta hindren som uppges till att man inte gör någon fritidsaktivitet trots att man önskar är att man inte har råd, inte har någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med eller att man har svårt att ta sig själv till olika platser. Även hinder som att aktiviteterna inte är tillgängliga eller anpassade uppges som ett hinder av flera.

³ Citaten i rapportredovisningen är från deltagare i Rivkraft som svarat på enkäten.

Vad hindrar dig från att göra fritidsaktiviteter?

Fler svar möjliga att ange

Antal svarande: 689

Anledningar	Procent	Antal
Fritidsaktiviteterna är inte tillgängliga eller anpassade för mig	31	211
Jag har inte de hjälpmedel jag behöver	11	76
Jag får inte det stöd jag behöver, t.ex. ledsagning, tolk, assistent	16	108
Jag har svårt att ta mig själv till olika platser	38	263
Fritidsaktiviteterna finns inte där jag bor	18	121
Har ingen vän/bekant att göra fritidsaktiveter med	40	273
Jag har inte råd	46	314
Rädd att bli dåligt bemött	20	135
Andra orsaker	34	233
Vet ej	3	21

Ytterligare en tredjedel, 32 procent, svarar att de kanske skulle vara intresserade av att kunna göra någon fritidsaktivitet.

”Jag vet inte hur jag ska gå till väga.”

”Vanligt gym har inte de anpassningar jag behöver.”

”Svårt att hitta ställen som kan hjälpa oss som är multisjuka.”

Kvinnorna uppger i högre grad att de inte har råd att utföra fritidsaktiviteter jämfört med männen, 48 procent jämfört med 35 procent. Det är främst de yngsta kvinnorna, 16-29 år, som uppger ekonomin som begränsande, sex av tio unga kvinnor uppger det.

”Ensamheten gör att jag inte orkar eller vågar.”

Totalt uppger två av fem att de inte utför några fritidsaktiviteter på grund av att de inte har någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med. Det är främst de yngsta, 16-29 år, som uppger att de inte har någon vän eller bekant att göra aktiviteter med.

”Det känns läskigt att gå själv.”

”Har ångest och blir stressad av att ha tider att passa. Svårt att veta vad jag ska ta med mig. Behöver tydlighet.”

Totalt skattar 37 procent sin allmänna hälsa som ganska eller mycket bra och lika hög andel, 36 procent, uppger att hälsan är ganska eller mycket dålig. En fjärdedel, 26 procent, upplever den som varken bra eller dålig.

”Det är skönt för både kropp och själ att träna. Och själen mår bra av kultur och natur.”

Av de som utför någon slags fritidsaktivitet upplever 45 procent att deras hälsa är bra medan 29 procent upplever den som dålig.

Förhållandet är det motsatta bland de som uppger att de inte gör någon aktivitet på fritiden. Av de upplever 23 procent sin allmänhälsa som god och hälften, 50 procent, att hälsan är dålig.

Anordnade fritidsaktiviteter av arrangör

Av de som utför fritidsaktiviteter har cirka hälften, 48 procent, någon eller några aktiviteter som arrangeras av idrotts- eller kulturföreningar, studieförbund, klubbar eller liknande.

Är någon eller några fritidsaktiviteter du gör ordnade av idrotts- eller kulturförening, studieförbund, klubb eller liknande?

Antal svarande: 1 467

Anordnade aktiviteter	Procent	Antal
Ja, alla mina aktiviteter	8	111
Ja, några av mina aktiviteter	40	594
Nej	50	731
Vet ej	2	31

”Har inte råd att delta i de flesta aktiviteterna.”

”Aktiviteterna hålls inte på handikappanpassade ställen.”

Av övriga som uppger att de inte har aktiviteter som är anordnade av någon arrangör uppger 36 procent att det beror på att de inte har råd. Det är främst kvinnorna, 40 procent, som uppger att de inte har råd jämfört med 21 procent av männen som uppger det som anledning. Kvinnorna uppger även i större utsträckning än männen att fritidsaktiviteterna inte är tillgängliga eller anpassade för dem, 29 procent jämfört med 18 procent, att de har svårt att ta sig själv till olika platser, 25 procent jämfört med 14 procent, samt är rädda för att inte bli välkomnade, 18 procent jämfört med 10 procent.

Fyra av tio yngre kvinnor, 16-29 år, uppger även att ett hinder för att gå på arrangerade aktiviteter är att de inte har någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med.

Varför har du inte fritidsaktiviteter som är ordnad av idrotts- eller kulturförening, studieförbund, klubb eller liknande?

Fler svar möjliga att ange

Antal svarande: 726

Orsak till att inte delta i organiserad fritidsaktivitet	Procent	Antal
Fritidsaktiviteterna är inte tillgängliga eller anpassade för mig	26	186
Jag har inte de hjälpmedel jag behöver	5	39
Jag får inte det stöd jag behöver, t.ex. ledsagning, tolk, assistent	7	51
Jag har svårt att ta mig själv till olika platser	22	160
Fritidsaktiviteterna finns inte där jag bor	16	113
Har ingen vän/bekant att göra fritidsaktiveter med	21	155
Jag har inte råd	36	260
Rädd att bli dåligt bemött	17	120
Andra orsaker	39	281
Vet ej	9	66

”Mitt mående varierar så mycket att jag inte vågar gå med i aktiviteter som är organiserade, för jag kan vara frånvarande mycket.”

”Har svårt att vara med grupper av människor.”

”Hör sällan vad som sägs så det känns jobbigt. Använder tolk till så mycket annat så jag skulle inte få tolk.”

Riktade aktiviteter till personer med funktionsnedsättning

En tredjedel, 34 procent, av de som har fritidsaktiviteter uppger att deras aktiviteter är helt och hållet eller till viss del anpassade för/riktade till personer med funktionsnedsättning. Var sjätte, 17 procent, har aktiviteter som inte är anpassade men uppger att de skulle behöva vara det. Detta oavsett om man utövar sina fritidsaktiviteter i organiserad form eller på egen hand.

Är de fritidsaktiviteter du gör särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning?

Antal svarande: 1 440

Särskilt anpassade fritidsaktiviteter	Procent	Antal
Ja, helt och hållet	7	100
Ja till viss del	27	387
Nej, men skulle behöva vara det	17	240
Nej, jag har inte behov	42	604
Vet ej	7	109

Cirka tre av fem, 64 procent, av de som utövar aktiviteter som är anpassade för personer med funktionsnedsättning, helt och hållet eller delvis, uppger att de är nöjda med sin fritid. Att jämföra med 35 procent som uppger att deras aktiviteter inte är anpassade men att de skulle behöva vara det.

Utövar fritidsaktiviteter men vill göra mer

”Jag gör något som känns meningsfullt. När jag tränar blir jag starkare fysiskt och känner mig starkare mentalt.”

Av de enkättagare som svarat att de regelbundet utövar någon eller några fritidsaktiviteter uppger fyra av tio att de skulle vilja ha fler och andra aktiviteter på sin fritid om det var tillgängligt för dem. Ytterligare en tredjedel, 32 procent, uppger att de kanske skulle vilja göra mer eller fler aktiviteter.

Skulle du vilja ha fler och andra aktiviteter på din fritid, om det var tillgängligt för dig?

Antal svarande: 1 442

Intresse för mer aktiviteter	Procent	Antal
Ja	40	581
Kanske	32	457
Nej	21	304
Vet ej	7	100

Största hindret för att inte göra fler eller mer fritidsaktiviteter är för såväl kvinnor som män att man inte har råd. Det gäller för 46 procent av kvinnorna och 31 procent av männen.

Även att aktiviteter inte är tillgängliga eller anpassade är ett hinder för många, 41 procent av kvinnorna och 26 procent av männen uppger det. Det är främst äldre kvinnor, 65 år och uppåt, som upplever tillgängligheten som ett hinder för att utföra fler fritidsaktiviteter, 47 procent.

Vad hindrar dig att göra fler aktiviteter som du vill göra på din fritid?

Fler svar möjliga att ange

Antal svarande: 1 026

Anledningar	Procent	Antal
Fritidsaktiviteterna är inte tillgängliga eller anpassade för mig	37	384
Jag har inte de hjälpmedel jag behöver	15	159
Jag får inte det stöd jag behöver, t.ex. ledsagning, tolk, assistent	15	155
Jag har svårt att ta mig själv till olika platser	32	331
Fritidsaktiviteterna finns inte där jag bor	20	205
Har ingen vän/bekant att göra fritidsaktiveter med	27	276
Jag har inte råd	42	435
Rädd att bli dåligt bemött	20	201
Andra orsaker	25	255
Vet ej	4	45

Nöjd med sin fritid

De som gör fritidsaktiviteter som är anpassade för personer med funktionsnedsättning är i högre grad nöjda med sin fritid jämfört med de som har fritidsaktiviteter som inte är anpassade men skulle behöva vara det. Sju av tio, 69 procent, som går på aktiviteter som är anpassade för personer med funktionsnedsättning är nöjda med sin fritid. En tredjedel, 35 procent, som inte har anpassade aktiviteter är nöjda med sin fritid.

”Känner mig inte så ensam.”

Totalt sett är männen något mer nöjda än kvinnorna med sin fritid. Hälften, 51 procent, av männen, och 41 procent av kvinnorna är nöjda med sin fritid. Tre av tio, 30 procent, kvinnor och 22 procent av männen uttrycker sig direkt missnöjda med sin fritid. Det gäller oavsett ålderskategori.

Är du nöjd eller missnöjd med din fritid?

Antal svarande: 2 187

Nöjdhet	Procent	Antal
Mycket nöjd	9	194
Ganska nöjd	35	754
Varken nöjd eller missnöjd	27	594
Ganska missnöjd	20	434
Mycket missnöjd	8	177
Vet ej	1	34

Hjälpmedel för fritidsaktiviteter

En tredjedel, 32 procent, av enkätdeltagarna uppger att de har behov av något eller några hjälpmedel för att delta i fritidsaktiviteter.

Är du i behov av något eller några hjälpmedel för att kunna göra din fritidsaktivitet?

Antal svarande: 1 463

Hjälpmedel för fritidsaktiviteter	Procent	Antal
Ja	32	470
Kanske	18	262
Nej	45	656
Vet ej	5	75

Av de som har behov av hjälpmedel för fritidsaktiviteter är det 45 procent som också har tillgång till de hjälpmedel de behöver.

Av de som har svarat att de är i behov av hjälpmedel för fritidsaktiviteter uppger 38 procent att de har hjälpmedel men att de skulle behöva andra eller fler hjälpmedel.

Var sjunde, 15 procent, är i behov av hjälpmedel men har inga.

Av de personer som har svarat att de har hjälpmedel har två tredjedelar, 65 procent, uppgett att de skulle behöva andra eller fler hjälpmedel för att ha fler och andra aktiviteter på sin fritid.

Sju av tio, 70 procent, av de som är i behov av hjälpmedel men inte har några alls skulle vilja ha fler och andra fritidsaktiviteter att göra.

Av de som uppger att de inte är intresserade av att göra fler eller andra aktiviteter på sin fritid har sju av tio, 69 procent, även uppgett att de har alla hjälpmedel som de behöver för att utöva sin aktivitet.

Har du de hjälpmedel du behöver för att kunna göra de fritidsaktiviteter som du vill?

Antal svarande: 731

Innehav av hjälpmedel	Procent	Antal
Ja, jag har det jag behöver	39	284
Ja, men skulle behöva andra eller fler hjälpmedel	35	252
Nej inga, men skulle behöva hjälpmedel	16	120
Vet ej	10	75

De som uppger att de har de hjälpmedel som de behöver för att kunna utöva sina fritidsaktiviteter har i större utsträckning uppgett att de är mycket eller ganska nöjda med sin fritid jämfört med de som inte har några hjälpmedel trots behov, 68 procent jämfört med 27 procent.

Över hälften, 53 procent, av de som har behov men inte har några hjälpmedel, uppger att de är ganska eller mycket missnöjda med sin fritid jämfört med en av tio som har de hjälpmedel som de behöver för att kunna göra sin fritidsaktivitet.

"Ville gärna ha en sportsrullstol och köra tex basket ball."

Förskrivna och egna inköp av hjälpmedel

De hjälpmedel som personer har för sina fritidsaktiviteter kan den enskilde ha fått förskrivet av i första hand regionen. Det kan också vara egna inköp, lånade eller hyrda hjälpmedel. Av de som svarat att de har hjälpmedel har sex av tio fått sitt hjälpmedel förskrivet från hälso- och sjukvården och/eller socialtjänsten.

Hjälpmedel som enkättagarna uppger att de har fått förskrivet för att kunna utöva sin fritidsaktivitet är bland annat:

Rullstol och/eller rollator: Rullstol, semiaktiv rullstol, elrullstol, rullator.

Elscooter/Permobil/Elrullstol: Free wheel, Permobil, Elscooter, Smartdrive

Kryckor/käppar/gåstav

Synhjälpmedel: Kikare, förstoringshjälpmedel, talande hjälpmedel, monokulär kikare, orienteringskäpp, ledarhund.

Hörselhjälpmedel: Formgjutna öronproppar, hörapparat, Compilot, Comfort audio.

Ortopediska stöd/skydd/ för avlastning: Formgjutna sulor, Ortos

Minneshjälpmedel/planeringshjälpmedel: Planeringsverktyg, magnetavla, Handi-app i surfplatta, anteckningsdator, memotavla, tidshjälpmedel timstock.

För ridsport: Lift, bälte.

Även kontaktpersoner, ledsagare, tolkar och färdtjänst räknades upp som förskrivna hjälpmedel för fritidsaktiviteter av några respondenter.

Över hälften, 55 procent, har inhandlat sitt/sina hjälpmedel själv. Hjälpmedlen som räknas upp att man har köpt själv är i stort samma hjälpmedel som de som uppgetts vara förskrivna. Det som skiljer sig åt är främst att de som har köpt själva uppger att de har smart mobiltelefon som hjälpmedel. Transportmedel räknas också upp som hjälpmedel och då främst som bil, cykel, tandemcykel, elcykel, Free wheel. Som personligt stöd nämns att man tar hjälp av vänner och bekanta för att dels ta sig till ställen, dels kunna komma ut.

”Mobil för att både påminna mig och peppa mig och visa resultat. Utan den kommer jag inte iväg, glömmer bort, blir opepp och ointresserad.”

”Mobilen med timer, kalender, och en App som påminner mig vad jag ska göra steg för steg.”

“Betalar vännerens bensin och inträden för att få stöd och sällskap/bli skjutsad.”

”Hund. Han är nödvändig för mig för att kunna umgås med andra människor.”

Hur har du fått dina hjälpmedel för att kunna göra dina fritidsaktiviteter?

Fler svar möjliga att ange

Antal svarande: 519

Svar	Procent	Antal
Jag har köpt själv	55	286
Jag har fått från en bekant eller fond	9	44
Jag har hyrt från klubb, förening	1	5
Jag har fått förskrivet från hälso- och sjukvården, socialtjänsten	59	307
Jag har lånat från en klubb, förening	6	32
Jag har lånat av vänner, bekanta	5	25
Har fått på annat sätt	11	58
Vet ej	3	15

”Det behövs snarare bättre tillgänglighet i samhället än fler hjälpmedel.”

Geografiska skillnader

De enkättagare som bor på landsbygden skattar i större utsträckning sin allmänna hälsa som ganska eller mycket dålig. De uppger också i högre grad att de inte gör någon fritidsaktivitet som de genomför regelbundet. De önskar också i högre grad att de hade någon aktivitet jämfört med de som uppger att de bor i storstad eller i mellan/mindre stad.

Deltagande i fritidsaktiviteter som arrangeras av någon idrotts- eller kulturförening, studieförbund, klubb eller liknande är lägre bland de respondenter som bor på landsbygden. De önskar göra mer men aktiviteter erbjuds inte där de bor och det är svårt att ta sig själv till olika platser där aktiviteter finns. Fritidsaktiviteterna är heller inte tillgängliga eller anpassade för dem.

Behov av hjälpmedel som behövs för att kunna utföra de fritidsaktiviteter som man vill är högre bland de som bor på landsbygden jämfört med de som bor på andra håll. Fritidsaktiviteterna är inte heller anpassade för personer med funktionsnedsättning men skulle behöva vara det.

De som uppger att de bor på landsbygden uppger även i högre utsträckning att de är ganska eller mycket missnöjda med sin fritid.

Skillnader mellan olika funktionsnedsättningar

Två tredjedelar av de svarande gör någon fritidsaktivitet. Till exempel motionerar, idrottar, målar, sjunger i kör etcetera. När svaren kategoriseras utifrån grupperna syn, hörsel, rörelse- och kognitiv/psykisk funktionsnedsättning visar svaren att av de 34 procent som inte gör någon fritidsaktivitet uppger främst enkättagare med kognitiv/psykisk funktionsnedsättning (här benämnt kognitiva) och rörelsenedsättning att de vill ha någon fritidsysselsättning att göra. Av de med kognitiv funktionsnedsättning och rörelsenedsättning uppger 94 respektive 91 procent att de önskar eller kanske önskar sig en fritidsaktivitet. Bland personer med hörsel- eller synnedsättning är motsvarande andel 77 och 85 procent.

För respektive grupp svarande med kognitiv funktionsnedsättning och de med hörselnedsättning är hindren för att inte ha någon fritidsaktivitet främst att man inte har någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med och att man inte har råd. För de som har uppgett att de har rörelsenedsättning är hindren främst att det är svårt att ta sig själv till olika platser, att man inte har råd och att fritidsaktiviteterna inte är tillgängliga. Personer med synnedsättning uppger främst svårigheter med att ta sig själv till olika platser och att man inte har någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med.

De som har kognitiva funktionsnedsättningar är de som i störst utsträckning uppger att de är missnöjda med sin fritid. 36 procent är missnöjda, jämfört med övriga grupper.

Inom respektive grupp med syn-, hörsel- och rörelsenedsättning är 25 respektive 19 och 27 procent missnöjda med sin fritid.

De som är mest missnöjda med sin fritid är de som gör en fritidsaktivitet som inte är särskilt riktad till personer funktionsnedsättning trots att de har behov av det. Tre av fem med kognitiva funktionsnedsättningar är missnöjda och drygt tre av tio med syn-, hörsel- eller rörelsenedsättning är missnöjda.

Bilaga 1.2 Resultat från enkät och dialog med förskrivare av hjälpmedel

Metod

Förskrivarenkäten togs fram av MFD under hösten 2019 i samråd med representanter från de professioner som har förskrivningsrätt av hjälpmedel. Tillsammans med företrädare från fackförbunden för arbetsterapeuter, audionomer, fysioterapeuter, logopedier och synpedagoger arbetades enkätfrågorna fram. I arbetet med frågorna deltog även Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, då myndigheten utifrån sitt regeringsuppdrag om kartläggning av förskrivning av icke-medicintekniska produkter ställde ett antal frågor till förskrivarna⁴.

Förskrivarenkäten distribuerades via fackförbundens informationskanaler. Fackligt medlemskap var inte ett kriterium för deltagande. Enkäten var öppen för svar under drygt tre veckor under oktober/november 2019. Efter att enkäten hade stängts och resultaten analyserats preliminärt bjöds förskrivare in till ett dialogmöte i syfte att skapa en djupare förståelse för resultaten.

Resultat enkät

Enkätsvar

Totalt svarade 986 yrkesverksamma förskrivare, cirka hälften var arbetsterapeuter, knappt 20 procent var logopedier, drygt 20 procent var audionomer och cirka 6 procent fysioterapeuter, tabell 1, nästa sida.

⁴ Svaren på de frågorna redovisas i samband med Myndigheten för vård och omsorgsanalys regeringsuppdrag om Förskrivning av icke medicintekniska produkter som hjälpmedel (S2019/01376/FST).

Tabell 1. Fördelning av respondenter per profession

Vilken profession tillhör du?	Procent (%)
Leg arbetsterapeut	51,1
Leg audionom	21,4
Leg fysioterapeut/sjukgymnast	5,4
Leg logoped	19,8
Synpedagog	1,0
Annat, vad?	2,9
Obesvarat	0,4

De flesta som har svarat innehar sin huvudsakliga anställning i regionen, 56 procent, men många är även anställda i kommunen, 30 procent. Majoriteten har arbetat mer än 10 år i sin profession, 58 procent, och har dagligen kontakt med personer som har behov av hjälpmedel, 71 procent.

Det är 24 procent av respondenterna som arbetar inom öppenvård, se tabell 2, medan 5 procent arbetar inom slutenvård. Drygt 10 procent anger att de arbetar inom annat, vilket i fritextsvar beskrivs handla om exempelvis rättspsykiatri, hörselrehabilitering, socialpsykiatri, LSS-verksamhet⁵, habilitering och dagrehabilitering.

Tabell 2. Verksamheter där respondenterna arbetar

Inom vilken verksamhet utför du ditt huvudsakliga arbete?	Procent (%)
Hjälpmedelsverksamhet	14,5
Slutenvård	5,1
Öppenvård	23,6
Hemsjukvård	17,2
Vuxenhabiliteringen	7,3
Barnhabiliteringen	11,2

⁵ Verksamhet för personer som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. T.ex. Daglig verksamhet.

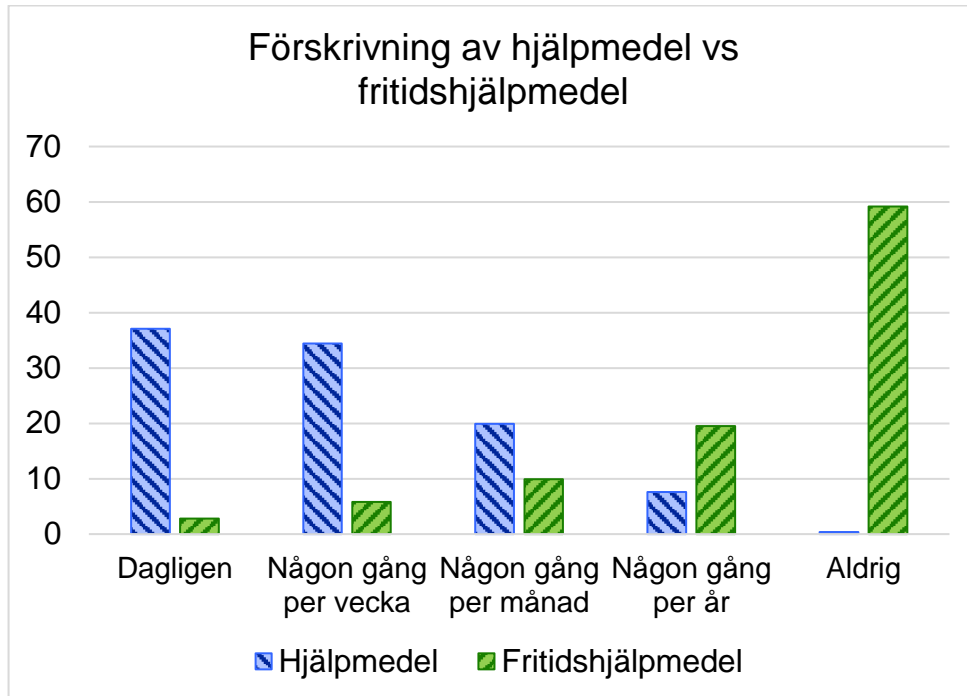
Inom vilken verksamhet utför du ditt huvudsakliga arbete?	Procent (%)
Äldreboende	5,5
Kriminalvård	0,0
Företagshälsovård	0,1
Daglig verksamhet	1,2
Skola/elevhälsa	1,5
Arbetsinriktad verksamhet/arbetsmarknadsenhet	0,5
Försäkringskassan eller Arbetsförmedlingen	0,6
Annat, vad?	10,6
Obesvarat	0,9

38 procent av respondenterna anger att de arbetar främst med vuxna individer. Vad gäller barn och unga är siffran 20 procent och de respondenter som arbetar med äldre personer uppgår i enkätsvaren till 27 procent.

Förskrivning av hjälpmedel

Av respondenterna är det 87 procent som uppger att de förskriver hjälpmedel. Med hjälpmedel avses här dels hjälpmedel för vård och behandling, dels hjälpmedel för den dagliga livsföringen, som fordras för att personen själv eller med hjälp av någon annan ska kunna tillgodose personliga behov. Det kan handla om hjälpmedel för att sköta vardagslivets rutiner i hemmet, gå i skolan, samt delta i sysselsättning och normala fritids- och rekreationsaktiviteter. De hjälpmedel som kan vara aktuella är till exempel förflyttningshjälpmedel, hjälpmedel för syn, hjälpmedel för hörsel, kognitiva hjälpmedel och hjälpmedel för kommunikation.

Diagram 1 Jämförelse av omfattningen av förskrivning av hjälpmedel och fritidshjälpmedel, i procent.

I diagram 1 visas att 91 procent av de som har svarat på enkäten förskriver hjälpmedel oftare än en gång i månaden och 37 procent av förskrivarna gör det dagligen. Avseende fritidshjälpmedel visar resultaten det omvända, 19 procent förskriver denna typ av hjälpmedel någon gång per år och 59 procent förskriver aldrig hjälpmedel som främst ska användas för fritidsaktiviteter. Vidare uppger drygt 57 procent av förskrivarna att de någon gång per månad eller oftare tar hänsyn till fritidsaktiviteter när de förskriver hjälpmedel som används i det dagliga livet, se tabell 3, nästa sida.

Tabell 3. Hur ofta förskrivare tar hänsyn till fritidsaktiviteter vid förskrivning av hjälpmedel

Antal svarande: 784

Hur ofta tar du hänsyn till fritidsaktiviteter när du förskriver ett hjälpmedel som används i det dagliga livet och på fritiden?	Procent (%)
Dagligen	18,4
Någon gång per vecka	13,0
Någon gång per månad	25,9
Någon gång per år	22,4
Aldrig	17,0
Obesvarat	3,3

När det gäller den vanligaste typen av hjälpmedel som förskrivs beskrivs resultatet i tabell 4. Utifrån dessa resultat är förflyttningshjälpmedel det vanligaste hjälpmedel som förskrivs.

Tabell 4. Fördelningen av förskrivna hjälpmedel indelade i kategorier

Vilket/Vilka hjälpmedel förskriver du oftast? Här kan du ge flera svar.	Procent (%)
Förflyttningshjälpmedel	41,9
ADL-hjälpmedel/hjälpmedel för dagliga aktiviteter i hemmet	36,3
Hjälpmedel för syn	1,2
Hjälpmedel för hörsel	23,2
Kognitiva hjälpmedel	27,3
Hjälpmedel för kommunikation	28,7
Annat, vad?	6,0

60 procent av förskrivarna uppger att typ av fritidsaktivitet inte påverkar möjligheten att få ett fritidshjälpmedel förskrivet, se tabell 5 nedan.

Tabell 5. Typ av fritidsaktivitet kopplat till hjälpmedelsförskrivning

Upplever du att det finns vissa typer av fritidsaktiviteter som det är lättare att förskriva hjälpmedel för? Här kan du ge fler svar.	Procent (%)
Lek	10,6
Hobby	3,5
Sport och motion	11,9
Kultur	6,6
Friluftsliv	5,9
Nej	58,6
Annat, vad?	8,4

31 procent av förskrivarna uppger att det är lättare att förskriva fritids-hjälpmiddel till barn eller unga, men osäkerheten är stor då 49 procent även anger att de inte vet om vissa grupper har lättare att få denna typ av hjälpmedel förskrivna. I enkäten framkommer det även att om förskrivning av fritidshjälpmiddel sker, så sker det inom det ordinarie sortimentet, se tabell 6. Cirka 300 förskrivare svarade på frågan.

Tabell 6. Fritidshjälpmiddel och förskrivning inom ordinarie sortiment

Sker förskrivningen av fritidshjälpmiddel inom ordinarie sortiment?	Procent (%)
Alltid	46,0
Ofta	27,2
Sällan	13,7
Aldrig	6,1

Rådgivning om hjälpmedel

Av respondenterna i enkäten är det 60 procent som anger att de i kontakten med personer i behov av hjälpmedel diskuterar behov av fritidshjälpmiddel oftare än en gång per månad även om de inte förskriver ett sådant hjälpmedel. Det är 49 procent som ger tips och råd om produkter som personen i behov av fritidshjälpmiddel kan köpa själv. Det är 12 procent som informerar om fonder

och stiftelser som ger bidrag för inköp av fritidshjälpmedel. Ungefär 120 respondenter, 8 procent, anger att de ger information om möjligheten att kunna hyra/låna fritidshjälpmedel oftare än en gång i månaden.

Råd och stöd om aktiviteter

Enkäten till professionen innehöll även frågor kring om man i sin profession arbetar med råd och stöd om aktiviteter som är tillgängliga. Drygt hälften, 53 procent, av respondenterna anger att de tipsar om fritidsaktiviteter generellt, oftare än en gång per månad. Det var en tredjedel av respondenterna som besvarade frågan. 70 procent av respondenterna anger i enkäten att de känner till någon eller några aktiviteter som är riktade till personer med funktionsnedsättning. Få, 17 procent, respondenter tipsar om sådana aktiviteter i sin professionsutövning. Vad gäller professionens kunskap om fritidsaktiviteter som primärt inte riktar sig till personer med funktionsnedsättning men som fungerar bra för alla, uppger hälften av respondenterna att de inte känner till någon sådan aktivitet i den kommun eller region som de arbetar i.

Resultat dialogmöte

Sju personer deltog i dialogmötet i syfte att fördjupa kunskapen inom ämnesområdet och belysa olika aspekter av resultatet från förskrivarenkäten. Dialogmötet genomfördes på telefon. Respondenterna som deltog var geografiskt spridda över landet.

Strukturella hinder

Respondenterna beskriver att resultaten i enkäten speglar deras upplevelse vad gäller tillgången till hjälpmedel och balansen mellan ”vanliga” hjälpmedel och hjälpmedel som främst ska användas för fritidsaktiviteter. Flera i gruppen uppger hur viktigt det är att sätta själva fritiden på kartan och att aktivt arbeta med detta område. Respondenterna beskriver även att strukturella hinder föreligger utifrån svårigheter för förskrivare att få ett helhetsperspektiv. Korta vårdtider ställer krav tillsammans med begränsade åtgärdsalternativ och slimmad organisation vilket medför att samtal om ”hela människan” uteblir. Insatserna koncentreras enbart till det mest akuta. Vidare beskrivs hur regelverk och prioriteringsordningar i regionen motverkar förskrivning av fritidshjälpmedel. Svårigheter vad gäller hjälpmedel handlar även om brister i transporter eller otillräckliga kunskaper hos aktörer runt den person som har behov av hjälpmedlet. Exempelvis kan det vara omöjligt för ett barn att få med sig de hjälpmedel som det behöver när det åker till ett korttidsboende. Detta ställer krav på att föräldrar eller någon annan har möjlighet att leverera alltifrån stäskal

till rullstolar för att barnet ska kunna delta i aktiviteter utanför det egna hemmet.

Tillgänglighet

Respondenterna beskriver även hur bristande tillgänglighet i samhället begränsar utövandet av fritidsaktiviteter med eller utan hjälpmedel. Här nämns som exempel hur kommunala bibliotek ofta har både bristande kognitiv samt fysisk tillgänglighet. Vad gäller förskrivning av hjälpmedel som kan användas för fritiden lyfts exempel på komplexa krav för förskrivning. Vissa krav beskrivs av förskrivare som krångliga och motverkande sitt syfte. Beskrivningar av hur en person exempelvis utifrån kravställningen måste använda sin elrullstol långa sträckor dagligen för att överhuvudtaget vara berättigad till en utprovning, förefaller för förskrivarna som ett märkligt krav att ställa i relation till mänskliga rättigheter. En annan aspekt av tillgänglighet lyfts vilken handlar om att olika arenor signalerar att de är tillgängliga och att alla är välkomna till aktiviteten, men väl på plats inser personen att det inte alls är tillgängligt eller att man inte passar in utifrån sin funktionsnedsättning. Detta beskrivs av respondenterna som både kränkande och ångestfyllt för individen.

Fritidshjälpmedel utanför förskrivningsprocessen

Respondenterna uppger att det är lättare att få hjälpmedel som primärt ska användas för fritidsaktiviteter om den sökande är barn. I de olika prioriteringsordningarna inom regionerna uppger respondenterna att det enbart är gruppen barn som i några prioriteringsordningar verkar ges tillgång till en aktiv fritid trots hjälpmedelsbehov. Respondenterna beskriver hur personer i behov kan ha fått hjälpmedel exempelvis som barn och sedan lämnas dessa aldrig i retur utan behålls in i vuxen ålder. Detta kan vara både positivt, men även utgöra en säkerhetsrisk på grund av slitage eller bristande funktionalitet. Eller när man som barn har fått hjälpmedel generöst förskrivet som sedan ska returneras när man blir vuxen. Detta kan leda till att man tvingas välja om man exempelvis vill kunna stå med hjälp av sitt ståskal på dagen i den verksamhet/på den arbetsplats man befinner sig, eller om man vill ha det i sitt hem och kunna stå på sin fritid. I yngre ålder behövde man inte välja utan förskrivningen var mer generös.

Respondenterna beskriver även skillnaden på att ha fått en sjukdom/skada i vuxen ålder jämfört med att vara född med en funktionsnedsättning. Försäkringsbolagen är ofta generösa med medel för inköp av hjälpmedel efter exempelvis en traumatisk handskada. Men stora variationer förekommer utifrån försäkringsbolag och skadetyp.

Vad gäller att söka medel från fonder eller stiftelser beskriver respondenterna en komplex bild. Vissa respondenter uppger att det är så många som får avslag att enskilda personer inte vill ta upp frågan om exempelvis hjälp med intygs-skrivande för ansökan, då man är övertygad om att man ändå kommer att få avslag. Vissa respondenter beskriver det motsatta, att det finns många fonder att söka ur och bifogar man intyg från professionen så brukar ansökan beviljas.

Framåtsyftande tankar från dialogmötet

- Större jämlikhet behövs över Sverige. Minskad skillnad mellan olika regioner och kommuner i regelverk och prioritetsordningar. Jämna ut skillnader mellan barn/unga och vuxna.
- Likvärdig påverkan från intresseorganisationerna. Vissa organisationer gör mycket för sina medlemmar och borde kunna lyftas som goda exempel.
- Öppnare regionala regelverk med tydligare information både till förskrivare och användare.
- Viktigt att utgå från personcentrering snarare än typ av aktivitet. Meningsfulla aktiviteter är ibland viktigare att ha än aktiviteter i det dagliga livet, ADL aktiviteter. Frihet för den enskilde att själv välja vad som är viktigt.
- Tid i utprovning av hjälpmedel och tid för uppföljning.
- Lägga till fritid som område i förskrivarutbildningar, då det är ett viktigt område som påverkar personens hela livssituation framförallt kopplat till olika hälsoaspekter.

Bilaga 1.3 Resultat från enkät hjälpmedelschefer

Metod

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys skickade inom ramen för sitt regeringsuppdrag om förskrivning av icke-medicintekniska produkter (S2019/01376/FST) under hösten 2019 ut en enkät via e-post till chefer på hjälpmedelscentraler, syncentraler och hörcentraler. Enkäten kunde besvaras under oktober till november 2019 och två påminnelser skickades ut. Fyra av frågorna handlade om fritidshjälpmedel och resultatet på dessa frågor redovisas här. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys samrådde enkäten med SKL enligt SFS 1982:668.

Resultat

Totalt inkom 39 svar på enkäten. Bland svaren fanns 20 av 21 regioner representerade. Totalt var det 16 hjälpmedelscentraler, 12 hörcentraler och 9 syncentraler som besvarade enkäten.

Flertalet lokala regelverk tillåter inte förskrivning av fritidshjälpmedel

Majoriteten av de regioner som besvarade enkäten angav att det lokala regelverket inte tillåter förskrivning av hjälpmedel som främst ska användas för fritidsaktiviteter. Fem regioner uppgav att det är möjligt att förskriva sådana hjälpmedel. Fyra av dessa svar kommer från syn- eller hörcentraler, ett svar från en hjälpmedelscentral.

Av de som angett att de förskriver fritidshjälpmedel har fyra av fem angett att det förekommer skillnader mellan barn, vuxna och äldre personer när det gäller möjligheten att förskriva hjälpmedel som främst ska användas i fritidsaktiviteter. En av fem anger att de inte vet om det förekommer några skillnader.

I fritextsvaren framgår att barn har lättare att få fritidshjälpmedel förskrivna än vuxna och äldre. En orsak som lyfts är att alla barn enligt barnkonventionen har rätt till lek och utveckling som är anpassad till deras funktionsförmåga i en miljö som ska vara utformad för att möta deras behov. Detta medför att barn kan få särskilda hjälpmedel förskrivna för att följa med kompisarna till fotbollsplanen eller att "cykla ner på stan" om det kräver andra hjälpmedel än i skolan och hemmet. För de mindre barnen kan det handla om specialstolar för att komma ner till golvet och leka eller att "klättra upp i stolen" som andra småbarn lär sig. Samtidigt framkommer från fritextsvaren att hjälpmedel till barn inte

kan förskrivas för speciella, fritt valda fritidsaktiviteter t.ex. ridning, skidåkning eller basket.

I en region framkom att vuxna med grav hörselnedsättning kunde erhålla fritidshjälpmedel subventionerat via regionen.

Få utlånings- och uthyrningsverksamheter för fritidshjälpmedel

Majoriteten av respondenterna anger att det inte finns någon utlånings- eller uthyrningsverksamhet för fritidshjälpmedel i regionen (Tabell 1). Av de regioner som har besvarat enkäten framkommer att det finns någon typ av utlånings- eller uthyrningsverksamhet av fritidshjälpmedel i fem regioner. Det är mest vanligt att det är representanter från hörcentral som angett att det finns utlånings- eller uthyrningsverksamhet.

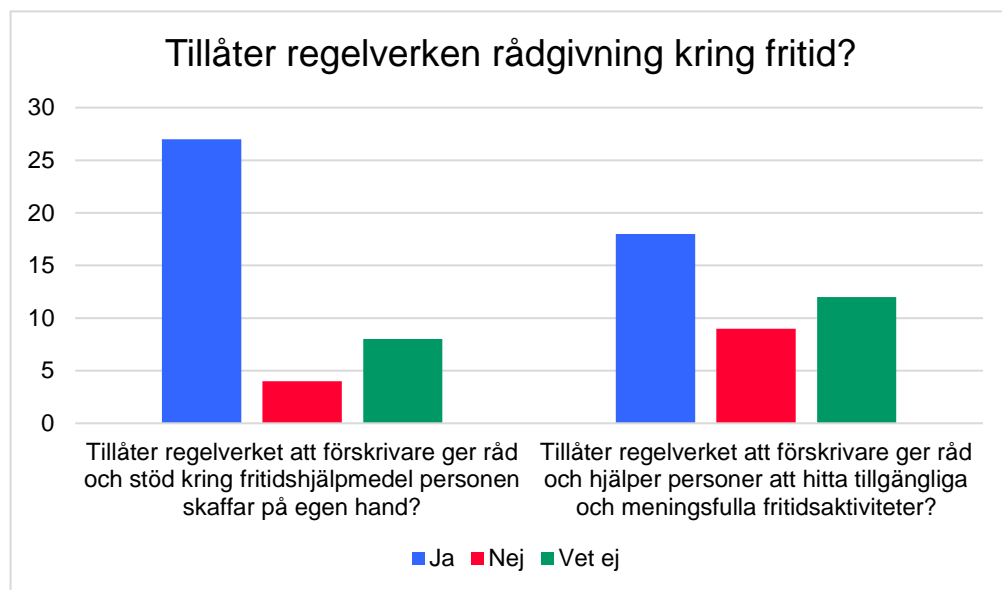
Tabell 1. Utlånings- eller uthyrningsverksamhet i regionen (fler svar möjliga)

Har regionen någon utlånings- eller uthyrningsverksamhet för hjälpmedel att använda i fritidsaktiviteter?	Svar
Ja, för idrott och sport	4
Ja, för friluftsliv	4
Ja, för att delta i och skapa kultur	2
Nej	25
Vet ej	6

Många lokala regelverk tillåter rådgivning kring fritid

Av de som har besvarat enkäten är det 27 som anger att regelverket tillåter förskrivare att ge råd och stöd kring fritidshjälpmedel som personen skaffar på egen hand. Det är fyra verksamheter som anger att regelverket inte tillåter det och åtta aktörer vet ej. Vidare är det 18 verksamheter som anger att regelverket tillåter att förskrivare ger råd och hjälper personer att hitta tillgängliga och meningsfulla fritidsaktiviteter. Det är nio aktörer som anger att regelverket inte tillåter det och tolv av de svarande vet ej. (Diagram 1)

Diagram 1. Tillåter regelverken rådgivning kring hjälpmedel?

Bilaga 1.4 Resultat från undersökning till kommuner, regioner, civilsamhälle och privata aktörer

Undersökningen till kommuner, regioner, civilsamhälle och privata aktörer är genomförd av Sweco Society AB på uppdrag av MFD. Bilaga 1.4 är Swecos slutrapportering av uppdraget.

Sammanfattning

Den här rapporten bygger på en studie av två kartläggningar om aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. En kartläggning har genomförts av tillgång till hjälpmedel för fritidsaktiviteter och en kartläggning har genomförts av insatser för hur en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning främjas lokalt, regionalt och av civilsamhället och privat sektor.

Kartläggningarna visar att området bitvis är otydligt reglerat och att få aktörer ställer krav att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i aktiviteter. Det finns stora skillnader i hur regioner och kommuner arbetar med förskrivning av hjälpmedel samt bidragsgivning och stöd till civilsamhället vilket innebär att möjligheterna att delta i fritidsaktiviteter skiljer sig åt över landet och mellan olika grupper av personer med funktionsnedsättning.

Hjälpmedelskartläggningen visar att de regionala regelverken för hjälpmedel överlag har samma regleringar av förskrivning av fritidshjälpmedel, men att regelverken i flera fall är otydliga och att det därför kan förväntas finnas regionala och lokala skillnader i hur de används av förskrivare. Hjälpmedel att använda i fritidsaktiviteter förskrivs inte i någon region, med undantag för några regioner där regelverken möjliggör förskrivning för barn och unga. Grundregeln i samtliga regioner är även att hjälpmedel inte dubbelförskrivs. Enbart ett fåtal av regionerna och en tredjedel av de svarande kommunerna uppger att de erbjuder någon form av utlåning- eller uthyrning av fritidshjälpmedel. Information till medborgare angående hjälpmedel för fritidsaktiviteter ges i första hand genom 1177.se men denna information konstaterar främst att det är svårt att få fritidshjälpmedel utskrivet.

Kartläggningen av främjande insatser visar att det finns mycket stora skillnader mellan hur kommuner, civilsamhällesaktörer och privata aktörer arbetar för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. I en del av kommunerna finns ett strategiskt arbete som styrs av en handlingsplan eller värdegrundsdokument och organiseras av en eller flera tjänster som har ett uttalat ansvar för aktiv fritid för gruppen. Denna tjänst kan samordna både aktiviteter och information vilket underlättar arbetet både på förvaltnings- och föreningsnivå. I de kommuner där det inte finns en ansvarig tjänst är arbetet mindre samordnat och strukturerat vilket troligtvis får konsekvenser för mindre resursstarka föreningar och personer med funktionsnedsättning. Framförallt innebär avsaknaden av samordning att ingen tar ansvar för infrastrukturen kring fritidsaktiviteter, alltså, möjligheten för personer kan ta sig till och från en aktivitet. Detta lyfter flera i studien fram som det viktigaste arbetsområdet för att främja en aktiv fritid.

Informationen till målgruppen om tillgänglighetsanpassning av verksamhet och tillgänglighet i lokaler och på platser är mycket bristfällig, både på kommunens och andra aktörers hemsida. I majoriteten av fallen behöver en person med funktionsnedsättning kontakta verksamheten man vill delta i för att få mer information.

Majoriteten av kommunerna följer inte upp utbud och efterfrågan av aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Varken utifrån ett helhetsperspektiv eller utifrån analyser av jämställdhet och jämlikhet i målgruppen. Det bidrar till att många kommuner saknar tillförlitlig kunskap om hur aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning fungerar. Bristen på uppföljning kan även förväntas leda till att personer med vissa funktionsnedsättningar, kvinnor, HBTQ-personer, personer som lever i en socioekonomisk utsatt situation, personer på landsbygden och nyanlända missgynnas inom gruppen personer med funktionsnedsättning.

Studiens sammanfattande slutsatser lyfter att det finns ett stort behov av ytterligare stöd till kommuner, som i sin tur kan stötta civilsamhället. Kommunerna behöver strukturera sitt arbete och stärka samverkan inom kommunen för att få ett helhetsperspektiv på aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning.

Inledning

I mars 2019 fick myndigheten för delaktighet (MFD) ett regeringsuppdrag om aktiv fritid. I uppdraget beskriver regeringen att personer med funktionsnedsättning i alla åldrar har sämre livsvillkor än övriga befolkningen. Detta innefattar ekonomiska förutsättningar och hälsa. Regeringen refererar även till hjälpmedelsutredningens betänkande som lyfter bristande tillgång till hjälpmedel för fritidssysselsättningar som ett möjligt hinder för en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Regeringen skriver att det är ”viktigt att personer med funktionsnedsättningar bereds möjlighet att delta i fritidsaktiviteter, både inom kultur och idrott, i enlighet med artikel 30 om deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning”⁶.

Som del av regeringsuppdraget om aktiv fritid har MFD gett konsultbolaget Sweco i uppdrag att kartlägga den enskildes tillgång till hjälpmedel för fritidsaktiviteter samt att kartlägga insatser för hur en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning främjas lokalt, regionalt och av civilsamhället och privat sektor. Centrala frågeställningar i studien är hur tillgången till fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning ser ut och vilka insatser som görs för att främja deltagande i fritidsaktiviteter. Aktörer som studerats är framförallt kommuner men även regioner, ideella aktörer och privata aktörer. Studien har strävat efter att belysa skillnader mellan olika typer av funktionsnedsättning och skillnader för målgruppen utifrån kön, socioekonomisk situation och bostadsort.

Rapporten inleds med en metodbeskrivning som inkluderar de fyra delmomenten i kartläggningarna. Därefter följer ett bakgrundskapitel som kort sammanfattar konventioner och regelverk på området samt lärdomar från tidigare studier. Efter detta redovisas resultatet från kartläggningarna av regelverk och kartläggningen av främjande insatser. Utifrån resultatet följer en analys som belyser uppdragets frågeställningar. Sist återfinns källförteckning samt bilagor.

⁶ Socialdepartementet, Regeringsbeslut I:8.

Metodbeskrivning

Kartläggningarna har genomförts genom fyra huvudsakliga metodmoment. De presenteras nedan.

Enkätstudie

Två enkäter utformades i dialog mellan Sweco och MFD. Enkäterna har genomgått samråd med Sveriges kommuner och regioner, SKR (tidigare Sveriges kommuner och landsting, SKL) enligt SFS 1982:668. Enkäterna skickades ut till samtliga 290 kommuner via deras registratoradresser. En enkät skickades till förvaltning med ansvar för idrottsfrågor (kultur- och fritidsförvaltning eller motsvarande). En enkät skickades till förvaltning med ansvar för Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) (socialförvaltning eller motsvarande). Eftersom frågor kopplade till LSS och funktionsnedsättning hanteras av respektive stadsdelsförvaltning i Stockholm och Göteborg skickades socialförvaltningsenkäten till samtliga stadsdelsförvaltningar i dessa kommuner. Enkäten var öppen i cirka fyra veckor.

I analysen av enkätstudien till socialförvaltningar ingår det 134 svarande kommuner och stadsdelar. I analysen av enkäten till fritidsförvaltningar ingår det 141 svarande kommuner. Antalet svarande skiljer sig något mellan frågorna då några respondenter har valt att inte svara på vissa frågor. För varje fråga redovisas andelen svar baserat på antalet kommuner som har besvarat frågan. Det vill säga, tomma svar är inte inkluderade. För att kommunens svar skulle inkluderas i analysen användes regeln att kommunen skulle ha startat enkäten och svarat på minst två frågor.

Svaren har analyserats dels för samtliga kommuner och stadsdelar och dels uppdelat i kommungrupper. Sweco har utgått från SKR:s kommungruppsindelning⁷ som består av de tre huvudgrupperna:

- Storstäder och storstadsnära kommuner
- Större städer och kommuner nära större stad
- Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner

För frågor med flervalsalternativ presenteras svaren per kommungrupp där andelen svar fås genom att dela antalet svar med antalet svarande kommuner i kommungruppen. På flersvarsalternativen summerar alternativen till mer än 100 procent då antalet svar är större än antalet svarande.

Bortfallsanalysen av enkätsvaren visar att bortfallet är något lägre för "storstäder och storstadsnära kommuner" jämfört med kommungrupperna "större städer och kommuner nära större stad" samt "mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner". Det vill säga, det kan finnas en viss överrepresentation av kommungruppen "storstäder och storstadsnära kommuner" i redovisningen av totalen. Resultatet av enkäten har även redovisats uppdelat per kommungrupp där eventuella skillnader mellan kommungrupperna framgår. Svarsfrekvensen inom samtliga kommungrupper bedöms vara god (över 35 procent i enkäten till socialförvaltningen och över 46 procent i enkäten till fritidsförvaltningen, det vill säga, samtliga kommungrupper anses vara representerade.

⁷ Se Bilaga 6 för beskrivning av kommungruppsindelningen.

Intervjustudie

En intervjustudie genomfördes för att fördjupa svaren från enkätstudien och ta fram exempel på hur kommuner arbetar för en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Till intervjustudien gjordes ett urval av tio kommuner baserat på följande kriterier:

1. En kommun ur varje kommungrupp
2. Geografisk spridning över landet
3. Kommuner som fått utmärkelse för gott arbete med funktionsrätts-/tillgänglighetsfrågor.

För respektive kommun kontaktades chefer för socialförvaltning och fritidsförvaltning samt representant från FOMS-nätverket (där sådan fanns) för frågan om att delta i en telefonintervju. Totalt intervjuades tio kommuner, tio fritidsförvaltningar, sju socialförvaltningar och 3 representanter från FOMS-nätverket. På fritidsförvaltningen har förvaltningschef, samordnare och/eller sakkunnig intervjuats. På socialförvaltning har enhetschef, samordnade och/eller handläggare intervjuats.

Svaren från intervjustudien presenteras anonymt. För att underlätta läsning och anonymisering av texten refereras förvaltningar med ansvar för idrott och fritidsfrågor till som "fritidsförvaltning" och förvaltning med ansvar för LSS till som "socialförvaltning".

I tre kommuner valde socialförvaltningen att inte delta i intervju efter att kontakt upprättats. Orsaken att inte delta berodde på sjukdom eller hög arbetsbelastning under tidsperioden som intervjuerna genomfördes. I bilaga 1 presenteras vilka kommungrupper intervjustudien grundar sig på och studiens bortfall.

Granskning av regionala regelverk och hemsidor

Regelverk för förskrivning av hjälpmedel i samtliga 21 regioner har studerats. Granskningen systematiserades utifrån en analysmall som togs fram i dialog mellan Sweco och MFD. Analysmallen för granskning av regionala regelverk presenteras i bilaga 3. För knappt hälften av regionerna fanns regelverken på regionens hemsida. I övriga fall kontaktades regionerna med förfrågan om att få ta del av regelverken.

Vidare har samtliga regioners hemsidor och information på 1177.se studerats. Även denna granskning skedde systematiserat utifrån en analysmall framtagen i dialog med MFD. Analysmallen för granskning av regionerna hemsidor och 1177.se presenteras i bilaga 4.

På regionernas hemsidor studerades sidorna och/eller flikarna om hjälpmedel. Vi använde även sökfunktionen och sökte på orden "hjälpmedel" och "fritidshjälpmedel". På 1177.se studerades nationell/generell information samt regionalspecifik information om fritidshjälpmedel.

Studie av ideella och privata aktörer

Ideella och privata aktörers arbete inom området undersöktes via hemsidor och telefonintervjuer. Hemsidestudierna för civilsamhället och privata aktörer genomfördes i tre steg. Först gjordes en bred genomlysning av aktörer från civilsamhället, ideell sektor och privat sektor inom kategorierna kultur, idrott och motion samt friluftsliv. Syftet med genomlysningen var att hitta aktörer som på något vis arbetar med aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. En bred representation av typ av verksamhet eftersträvades. Därefter genomfördes en systematisk granskning av aktörernas hemsidor

genom att eftersöka information om bland annat tillgängliga aktiviteter, tillgängliga lokaler, riktlinjer gällande tillgänglighet, värdegrundsdokument och ledarutbildningar utifrån en förutbestämd mall, se bilaga 5. Totalt studerades 17 aktörers hemsidor.

I de fall där hemsidorna saknade information för att kunna besvara frågeställningarna genomfördes kompletterande telefonenkäter. Telefonenkäten syftade till att komplettera hemsidestudierna med kortare frågor om aktörernas insatser för att främja en aktiv fritid för målgruppen. I bilaga 2 presenteras vilka aktörer som inkluderades i studien.

Nio aktörer avböjde att delta i telefonenkäten efter att ha blivit kontaktade via mejl och/eller telefon. Bortfallen kan till exempel förklaras av att få organisationer har en person som är ansvarig för funktionshinderfrågor, vilket innebär att ingen känner tydligt ägarskap att delta i en utredning.

Bakgrund

Aktiv fritid i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och barnkonventionen

Sverige ratificerade FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning år 2008 och konventionen trädde i kraft året efter⁸. Konventionen tydliggör mänskliga rättigheter i relation till personer med funktionsnedsättning. Bland annat tydliggör den att personer med funktionsnedsättning har rätt att få tillgång till, och delta i, fritidsaktiviteter. Konventionen innehåller både rättigheterna att konsumera fritidsaktiviteter som till exempel tv-program, film, teater, museer, biografier, bibliotek och turistservice, och rättigheter att utveckla och använda sin kreativa, artistiska och intellektuella förmåga. Inte endast i eget intresse utan även för samhällets berikande. Enligt konventionen ska konventionsstaterna även uppmuntra och främja deltagande i allmän idrottslig verksamhet och säkerställa att personer i målgruppen har samma tillgång till service av personer och organ som ägnar sig åt rekreativ verksamhet, turism, fritidsverksamhet och idrott. Konventionsstaterna ska även säkerställa att barn med funktionsnedsättning har lika möjligheter som andra barn att delta i lek, rekreation, fritidsverksamhet och idrott (i utbildningssystemet och utanför).

Hösten 2019 rapporterade Sverige till FN om hur reglerna efterlevs utifrån ett antal frågor som FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, CRPD, ställt till Sverige. Bland annat frågade CRPD hur Sveriges strategi för att efterleva rätten till kultur, idrott och fritidsaktiviteter såg ut, och om den påverkats av åtstramningar. Regeringen refererar till ansvariga myndigheters fortsatta arbete samt Myndigheten för delaktighets uppföljning 2011 – 2016 som visar att insatser under perioden förbättrat tillgång till kulturlivet för målgruppen men att den är fortsatt lägre än resten av befolkningen. Idrott och fritidsområdet nämns inte specifikt.

I januari 2020 blev Barnkonventionen lag i Sverige. Enligt artikel 23 i barnkonventionen ska varje barn med funktionshinder, oberoende av fysiskt eller psykiskt handikapp, ha ett fullvärdigt och anständigt liv så att de har möjlighet till aktivt deltagande i samhället.⁹ Barnkonventionen fastställer även att alla barn har rätt till fritid, lek och vila, liksom rätt att delta i kulturella och konstnärliga aktiviteter.

⁸ Socialdepartementet, Ds 2008:23.

⁹ Socialdepartementet, Prop.2017/18:186.

Aktiv fritid i svensk lag

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning regleras framförallt av Socialtjänstlagen (SoL) och Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Enligt SoL ska lagen ge ”personer med funktionsnedsättning det stöd de behöver för att kunna leva ett så självständigt liv som möjligt och leva som andra”. Enligt SoL kan ett schablonbidrag ges till lek och fritid: ”Du har rätt till bistånd om det inte finns några andra alternativ att få hjälpen du behöver. Biståndet ska ge en skälig levnadsnivå och göra det möjligt för individer att leva ett självständigt liv”.

Enligt LSS har kommunen det yttersta ansvaret för alla som vistas i kommunen. Socialnämnden ska enligt LSS ”verka för att de som har stora svårigheter på grund av sin funktionsnedsättning får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra” samt ”informera om socialtjänstens insatser och söka upp dem som kan behöva hjälp och stöd”.

Hjälpmedel för en aktiv fritid

Ett hjälpmedel är utifrån Socialstyrelsens definition¹⁰ en ”individuellt utprovad produkt som syftar till att bibehålla eller öka aktivitet, delaktighet eller självständighet genom att kompensera en funktionsnedsättning.” Socialstyrelsen har tagit fram vägledningen ”Stöd vid förskrivning av hjälpmedel till personer med funktionsnedsättning”. I denna nämns att hjälpmedel för att delta i normala fritids- och rekreationsaktiviteter räknas till kategorin ”hjälpmedel för det dagliga livet”. Förutom denna kategori finns även kategorin ”hjälpmedel för vård och behandling”. Utöver att fritid och rekreation nämns i definitionen för hjälpmedel för det dagliga livet så nämns fritidshjälpmedel inte specifikt i Socialstyrelsens vägledning.

Det finns ett antal författningar om hanteringen av hjälpmedel och medicintekniska produkter, vilka berör patienten, vårdgivaren, verksamhetschefen, övrig hälso- och sjukvårdspersonal samt den medicintekniska produkten. Centrala lagar inom hjälpmedelsområdet är hälso- och sjukvårdslagen, patientsäkerhetslagen och lagen om medicintekniska produkter.

Sjukvårdshuvudmännen, det vill säga regionen samt länets kommuner, har enligt Hälso- och sjukvårdslagen (HSL, 1982:763) skyldighet att tillhandahålla hjälpmedel till personer med funktionshinder och därigenom bidra till möjligheten till aktivitet i det dagliga livet. Enligt HSL finns inga formella möjligheter att överklaga beslut vid avslag på begäran om visst hjälpmedel. I Patentlagen (2014:821) regleras att när det finns olika hjälpmedel inom länets fastställda sortiment ska personer med funktionsnedsättning ges möjlighet att välja det alternativ som han eller hon föredrar. Patient/brukare ska få det valda hjälpmedlet, om det med hänsyn till hans eller hennes behov och till kostnaderna för hjälpmedlet framstår som befogat. Denna bedömning görs av ansvarig hjälpmedelsförskrivare i varje enskilt ärende. I lagen om medicintekniska produkter framkommer att en medicinteknisk produkt är en produkt som bland annat ska användas för att lindra eller kompensera en skada eller en funktionsnedsättning.

Sjukvårdshuvudmannen ansvarar för att besluta om vad som kan förskrivas som hjälpmedel och vad som kan tillhandahållas. Detta regleras i regionala och lokala regelverk och riktlinjer för förskrivning av hjälpmedel. I den här studien har de regionala regelverken och riktlinjerna granskats.

¹⁰ Socialstyrelsens termbank, www.termbank.socialstyrelsen.se [2019-12-27].

Tidigare studier

Forskning och studier av området aktiv fritid sker inom en rad olika forskningsfält och av olika aktörer. Flera studier har skrivits av eller på uppdrag av idrottsrörelsen och av intresseorganisationer för funktionshinderfrågor. Ett antal forskningscenter och pågående forskningsprojekt finns även som relaterar till området. Studien har funnit mest forskning på området idrott och betydligt mindre på kultur och friluftsområdet.

En studie som tar ett något bredare grepp på frågan aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning är skriven av Llinares Norlin & Wilhelm (2018) på uppdrag av Svenska Parasportsförbundet. Studien har kartlagt tidigare forskning samt genomfört intervjuer och fokusgrupper med målgruppen. Llinares Norlin & Wilhelm finner att personer med funktionsnedsättning ofta hamnar i en beroendeställning när de vill engagera sig i fritidsaktiviteter eftersom tillgången till hjälpmedel, information, transport och ledsagare är mycket bristfällig. Vidare beskriver studien att offentliga insatser för fritidsaktiviteter för gruppen alltid är begränsade. Till exempel genom att antal tilldelade fritidsresor och ledsagnings-timmar samt vilka hjälpmedel individen kan tillgå är förbestämda och ofta inte kan anpassas utifrån individens förutsättningar och intressen. Llinares Norlin & Wilhelm beskriver också att det ofta saknas ett helhetsperspektiv kring tillgängligheten till idrottsanläggningar och lokaler. Tillgänglighetsanpassningen utgår till exempel inte från att alla människor ska kunna röra sig i alla delar av lokalen. Vissa lokaler kan exempelvis ha tillgängliga läktare men inte omklädningsrum. Vidare finns sällan information att hitta i förväg om hur tillgängliga lokaler är innan besökaren kommer dit.¹¹

Cecilia Lindgren och Karin Zetterqvist Nelsson forskar specifikt om aktiv fritid för barn med neuropsykiska funktionsnedsättningar (NPF). De finner att det är svårt att hitta aktiviteter för personer med ADHD, autismspektrumtillstånd och Tourettes syndrom och att barnens fritid ofta präglas av ensamhet. Vidare lyfter Zetterberg Nelsson och Lindgren att det finns lite forskning i Sverige om NPF och fritidsverksamhet. Tidigare studier har primärt fokuserat på barn med fysiska eller intellektuella funktionsnedsättningar. I ett pågående forskningsprojekt undersöks vilka möjligheter och hinder som barn har att omsätta deras rätt till fritid i praktiken.¹²

Susanna Geidne och Kajsa Jerlinder (2019) skriver i en forskningsöversikt om jämlikhet i idrotten att en stor del av forskningen om funktionsnedsättning och idrott har fokuserat på värdet av fysisk aktivitet för barn och ungdomar och på vad som hindrar dem från att delta i aktiviteter. Färre studier har gjorts om hur man organiserar idrott för personer med funktionsnedsättning, hur denna grupp på jämlika villkor kan delta i den ordinarie föreningsidrotten och vad jämlika villkor egentligen innebär. Samtidigt har andra studier om jämlikt deltagande i idrotten framförallt fokuserat på faktorer som kön, etnicitet, socioekonomi och i viss utsträckning hbtq-frågor. Geidne och Jerlinder menar att även om dessa studier sällan inkluderar idrott för och med personer med funktionsnedsättning går slutsatserna av studierna att överföra till målgruppen. Författarna skriver; ”mönstret är att de ’bästa’ idrottarna tenderar att ’överleva’ i den ordinarie föreningsidrotten, medan de med stora behov av stöd och resurser har begränsade möjligheter att delta”.¹³

Det framstår som att det finns mindre forskning på området kultur och friluftsliv för personer med funktionsnedsättning jämfört med forskning om idrott. De rapporter som studien tagit del av är

¹¹ Llinares Norlin & Wilhelm (2018).

¹² <https://liu.se/forskning/funktionshindrede-barns-ratt-till-fritid>.

¹³ Geidne och Jerlinder (2019).

framförallt skrivna av och/eller på uppdrag av myndigheter. Naturvårdsverkets rapport "Naturvägledning i natur- och kulturområden" lyfter prioriterade åtgärder som kan främja allas tillgänglighet till skyddade natur- och kulturområden i Sverige. Åtgärder som Naturvårdsverket lyfter för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning berör framförallt hinder i miljön. Exempelvis hur man ska tänka för att skyltningen ska bli tillgänglig, hur en tillgänglig ramp ska konstrueras, hur tillgängliga ledstråk ska utformas och att tillgängliga toaletter finns. Naturvårdsverket lyfter även att man bör arbeta utifrån ett helhetsperspektiv, från resans början till slut. Naturvårdsverket menar att tillgänglighet inte enbart handlar om att kunna ta sig runt i ett område, utan också hur människor tar sig till platsen och hem samt att information är tillgängligt, vilket innebär att information är utförlig och kan användas vid planering inför ett besök.¹⁴

Ungdomsstyrelsen, nuvarande Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor (MUCF), kartlade 2012 levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning i studien Fokus 12. Studien menar att det saknas kunskap om vad unga både med och utan funktionsnedsättning gör på sin fritid men framför allt saknas kunskap om vilka kulturaktiviteter unga med funktionsvariationer gör. En orsak till kunskapsbristen är att mycket fritidsaktiviteter anordnas lokalt och att statistikunderlag är bristfälliga. Fokus 12 presenterar statistik från Ungdomsstyrelsens ungdomsenkät över unga med funktionsnedsättnings kulturvanor. Resultatet av undersökningen visar att unga personer med funktionsnedsättning generellt besöker kulturaktiviteter i något mindre utsträckning än unga i övriga befolkningen, men att skillnaden är liten. De vanligaste kulturaktiviteterna är att läsa böcker och sjunga, dansa eller spela teater.¹⁵

Sauer 2004 har studerat hur deltagandet i teater påverkar personer med funktionsnedsättningsutveckling och identitet. Personer med intellektuella funktionsnedsättningar kan skapa nya identiteter på teatern och vända fokus från sin funktionsvariation till rollen som skådespelare, musiker eller dekortillverkare. Sauer identifierar även att personer med funktionsnedsättning som hade varit med i teatern inte enbart hade växt på det personliga planet utan också börjat ställa krav på ökade rättigheter och inflytande.¹⁶

Anderson (2010) skriver i en studie av hjälpmedelsanvändning och reglering att det finns olikheter inom hjälpmedelsområdet i Sverige som medför ojämlika villkor för brukare. Andersson lyfter fram att Hjälpmedelsinstitutet menar att det skett stora systemförändringar inom hjälpmedelsområdet som påverkar målgruppens möjlighet att ha en aktiv fritid. En förändring är att det inte längre är möjligt att förskriva hjälpmedel för fritidsaktiviteter eller att göra dubbelförskrivningar. Andersson menar att nedskärningar, besparingar och införandet av egenavgifter på hjälpmedel kan drabba människor som redan har en ansträngd ekonomi på grund av sin funktionsvariation.¹⁷

¹⁴ Naturvårdsverket (2018).

¹⁵ Sjö (2012).

¹⁶ Sauer (2004).

¹⁷ Anderson (2010).

Kartläggning 1: Hjälpmedel för fritidsaktiviteter

Regionernas regelverk för hjälpmedel

De regionala regelverken för hjälpmedel skiljer sig åt mellan regionerna. Vissa regioner har ett samlat dokument som heter "regelverk för hjälpmedelsförskrivning", "rutin för hjälpmedel" eller något liknande. Andra regioners regelverk för förskrivning av hjälpmedel inryms i flera olika dokument uppdelade på exempelvis rutin och policy eller utifrån olika typer av hjälpmedel. Knappt hälften av regionerna har inte samlat regelverken i några dokument utan hänvisar till skrivelser på regionens hemsida. Granskningen av dessa hemsidor är i flera fall krånglig. Det är svårt att få en överblick av informationen då denna är uppdelad på många olika "flikar" vilket inte möjliggör sökningar på specifika ord som exempelvis "fritidshjälpmedel". Att informationen i regelverken i flera fall inte finns tillgänglig på hemsidorna eller är svåra att navigera och söka i gör att det blir svårt för medborgare och förskrivare att informera sig om hur förskrivning av hjälpmedel regleras regionalt.

I tabell 1 nedan sammanfattas resultaten från granskningen av de regionala regelverken. I tabellen framkommer att det enbart i regelverket i en region finns en definition av fritidshjälpmedel. Denna definition lyder "Fritidshjälpmedel underlättar för personer med funktionshinder att utöva olika fritidsaktiviteter (t.ex. utföra hobby, sport, motion eller fritidsresor). Detta är inte samma sak som personliga hjälpmedel som används i ett fritidshus".

I de 21 regionernas regelverk regleras fritidshjälpmedel uttryckligen i 20 av dessa. Ett typexempel på skrivning kopplat till fritidshjälpmedel är: "hjälpmedel som regionen inte tillhandahåller är hjälpmedel för hobby, sport och fritidsverksamhet". I flera regioners regelverk hänvisar man även till regionens prioriteringsordning och att fritidshjälpmedel ingår i den sista prioriteringsnivån, vilken regionen inte ansvarar för.

Det är sammanlagt 14 regioner som hänvisar till en prioriteringsordning i sina regelverk. Av dessa prioriteringsordningar är det i hälften, sju stycken, som fritidshjälpmedel nämns. Fritidshjälpmedel kommer då längst ned i prioriteringsordningen. Övriga sju prioriteringsordningar hänvisar i de flesta fall till riksdagens etiska riktlinjer, vilka inte nämner fritidshjälpmedel explicit. I fem regioner nämns barn specifikt i prioriteringsordningen. I de fallen står det oftast att barn med funktionsnedsättning bör ges samma förutsättningar till lek och utveckling som andra barn.

Vidare har vi granskat om det i regelverken framkommer att den enskilde behöver köpa eller på annat sätt själv tillhandahålla fritidshjälpmedel. I fyra regioner uttrycks explicit att man själv behöver köpa eller på annat sätt tillhandahålla fritidshjälpmedel. Detta uttrycks exempelvis som "om behovsbedömningen visar att patientens hjälpmedelsbehov inte omfattas av hälso- och sjukvårdens ansvar får patienten köpa sitt hjälpmedel själv. Detta gäller till exempel produkter som används för att utöva sport, hobby och motion."

I 16 regioner framkommer det indirekt att den enskilde själv måste tillhandahålla fritidshjälpmedel på egen hand eftersom dessa uttryckligen inte förskrivs. I en region nämns inte fritidshjälpmedel i regelverket och det framkommer därmed inte – varken direkt eller indirekt – om detta behöver tillhandahållas på egen hand.

Att utöva fritidsaktiviteter kan underlättas av att få två likartade hjälpmedel utskrivna, så kallad dubbelförskrivning, för att möjliggöra att ett av dessa används i vardagen och det andra på fritiden. Vid granskning av hur dubbelförskrivning regleras i regelverken framkommer att det i en av regionerna

inte är möjligt med dubbelförskrivning. För tre regioner framkommer det inte i regelverken hur dubbelförskrivning regleras. För övriga 17 regioner framkommer att dubbelförskrivning enbart görs i undantagsfall. I fem regioner nämns dubbelförskrivning för barn. I dessa fall möjliggörs dubbelförskrivning för barn i fler fall än för vuxna. I regelverken uttrycks detta exempelvis som "dubbelutrustning kan bli aktuell. Det är ibland realistiskt att regelbundet transportera skrymmande hjälpmedel, t.ex. mellan boende vid delad vårdnad, mellan hem och förskola, skola, stödfamilj eller korttidsboende."

I de regionala regelverken för hjälpmedelsförskrivning beskrivs hur förskrivare kan ge råd och hjälp kopplat till hjälpmedel. Vad gäller förskrivarens roll kopplat till fritidshjälpmedel nämns detta enbart i regelverket för en region. I regelverket för den regionen uttrycks att "Barn och ungdomar kan få egeninköpta fritidshjälpmedel anpassade/specialanpassade av Hjälpmedelscentralen. Kontakt tas med barnhjälpmedelskonsulent." I och med att regelverken inte möjliggör förskrivning av fritidshjälpmedel i någon större grad, och den enskilda därmed behöver skaffa fritidshjälpmedel på egen hand, är det även relevant att granska om regelverken nämner något om hur förskrivare kan hjälpa till med egeninsköpta hjälpmedel. I granskningen av regionernas regelverk framkommer det i tre fall att förskrivare kan hjälpa till med exempelvis anpassning av eget inköpta hjälpmedel. För övriga 17 regioner nämns ingenting om förskrivares arbete i förhållande till fritidshjälpmedel eller eget insköpta hjälpmedel.

Avslutningsvis har vi granskat om man i regelverken hänvisar till FN-konventioner. Detta eftersom att både FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och Barnkonventionen framhåller rätten till att få tillgång till och delta i fritidsaktiviteter. Det framkommer att FN-konventioner nämns i sex av regionernas regelverk. Av dessa är det fyra regioner som nämner Konventionen om barnets rättigheter.

Tabell 1: Sammanfattning granskning av regionala regelverk

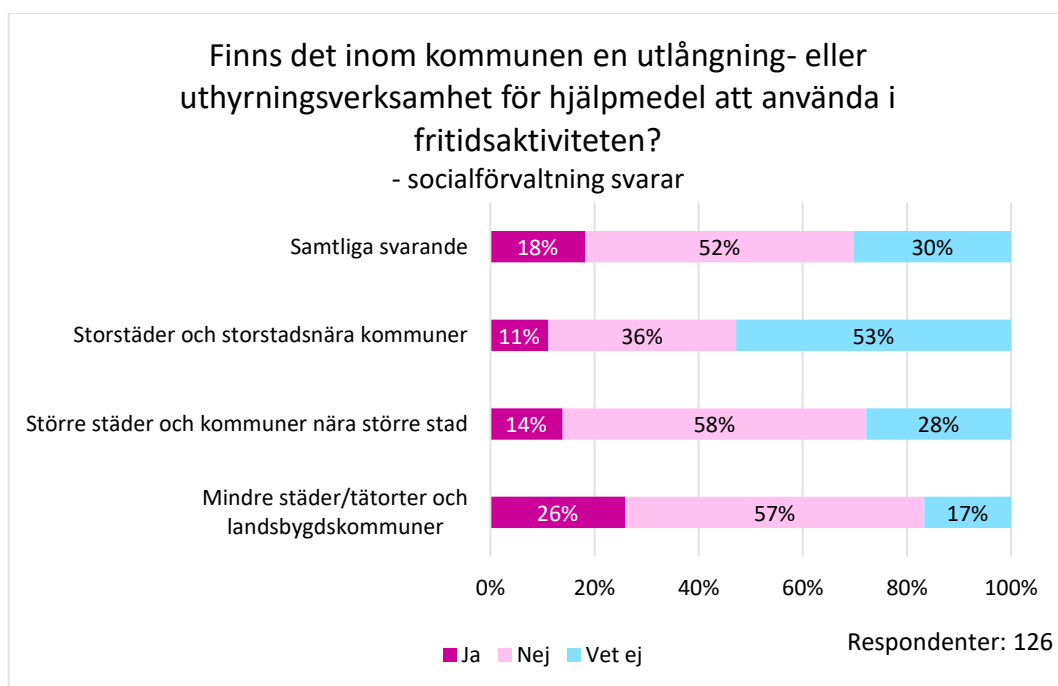
Förskrivning av fritidshjälpmedel	Prioriteringsordning	Tillhandahålla fritidshjälpmedel	Dubbelförskrivning	Definitioner	Förskrivares arbete med fritidshjälpmedel	FN-konventioner
I 20 regioner regleras förskrivning av fritidshjälpmedel uttryckligen. I en region enbart indirekt.	I 14 regioner hänvisar regelverken till en prioriteringsordning. I 7 av dessa 14 nämns fritidshjälpmedel. Övriga 7 hänvisar till riksdagens etiska riktlinjer eller liknande. I 5 regioner nämns barn explicit i prioriteringsordningen.	I 16 regioner framkommer det indirekt att man behöver köpa eller tillhandahålla sina egna fritidshjälpmedel i och med att de inte förskrivas. I 4 regioner uttrycks explicit att den enskilde behöver köpa eller på andra sätt tillhandahålla fritidshjälpmedel.	I 1 region möjliggörs inte dubbelförskrivning. I 3 regioner framkommer inte detta i regelverken. I övriga 17 regioner möjliggörs dubbelförskrivning men enbart i undantagsfall. I 5 regioner nämns dubbelförskrivning för barn explicit.	I 1 region finns en definition av fritidshjälpmedel. I 14 regioner finns någon form av definition av hjälpmedel - antingen en egen definition eller hänvisning till t.ex. Socialstyrelsens termbank. I 7 regioner finns ingen definition av hjälpmedel.	I 1 region säger regelverket något om hur förskrivare kan arbeta med fritidshjälpmedel för barn. I 3 regioner framkommer att man kan få hjälp med t.ex. anpassning av eget inköpta hjälpmedel - i 1 fall enbart för barn/unga.	I 6 regioner nämns FN-konventioner i regelverken. Av dessa är det 4 regioner som nämner barnkonventionen.

Uthyrning och utlåning av fritidshjälpmedel

Hjälpmedel för användning vid fritidsaktiviteter kan i vissa fall hyras eller lånas av regionala eller lokala aktörer.

I enkäten till socialförvaltningarna ställdes frågan om det inom kommunen finns en uthyrnings- eller utlåningsverksamhet för hjälpmedel att använda i fritidsaktiviteter. I figur 1 framkommer att 30 procent av kommunernas socialförvaltningar svarar att det finns en uthyrnings- eller utlåningsverksamhet. Drygt hälften (52 procent) svarar att det inte finns någon sådan verksamhet. Närmare en femtedel (18 procent) svarar vet ej.

Figur 1: Utlånings- eller uthyrningsverksamhet

Svaren skiljer sig en del åt mellan kommungrupperna. I mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner anger 26 procent att det finns uthyrnings- eller utlåningsverksamhet för fritidshjälpmedel. Motsvarande siffra för storstäder och storstadsnära kommuner är 11 procent. För den tredje kommungruppen – större städer och kommuner nära större stad – är det 14 procent som svarar att det finns uthyrnings- eller utlåningsverksamhet. Andelen respondenter som svarat "vet ej" skiljer sig mycket åt mellan kommungrupperna. I storstäderna och de storstadsnära kommunerna är det 53 procent som svarar "vet ej" på frågan. Motsvarande siffra för de andra kommungrupperna är 28 procent (större städer och kommuner nära större stad) samt 17 procent (mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner).

Det bör noteras att vissa kommuner eventuellt kan ha besvarat frågan generellt utifrån utrustning för fritidsaktiviteter och inte specifikt kopplat till hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. I fritextsvaren i enkäten finns det nämligen kommuner som skriver att de till exempel har en fritidsbank där de lånar ut skridskor, skidor och ridutrustning till alla invånare i kommunen.

Bland de kommuner som har ingått i intervjustudien framkommer att enbart ett fåtal erbjuder uthyrnings- eller utlåningsverksamhet för hjälpmedel att använda i fritidsaktiviteter. Även i intervjuerna är det flera intervjupersoner som inte känner till huruvida kommunen erbjuder någon

sådan verksamhet. I en kommun framkommer att man önskar starta upp en utlåningsverksamhet men att det i dagsläget inte finns någon passande lokal för detta. Kommunen har en stor mängd hjälpmedel som de önskar kunna erbjuda invånarna att låna. I en annan kommun har man startat upp en Fritidsbank som möjliggör för individer att låna hjälpmedel för en aktiv fritid. Intervju-personen menar att en nyinvestering i en cykel eller en ny rullstol är en stor kostnad, och därför ger fritidsbanken individer möjligheten att prova en aktivitet och låna fritidshjälpmedel innan de investerar i det.

Även på regional nivå finns det exempel på uthyrning eller utlåning av hjälpmedel för fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning. I granskningen av regionala hemsidor framkommer det att tre regioner har en organiserad utlåningsverksamhet för fritidsaktiviteter där det går att låna hjälpmedel i upp till två veckor. I en av dessa regioner gäller utlåningsverksamheten enbart för personer under 19 år. I ytterligare två regioner finns uthyrnings- eller utlåningsverksamhet som bedrivs av ideella föreningar.

I granskningen av civilsamhälles- och privata aktörer är det enbart en aktör som framhåller att de bistår med hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. En representant från Skistar uttrycker att:

Med olika anpassningar kan alla åka skidor. Vi använder oss av reflexvästar och tvåvägskommunikation för skidåkare med en synskada eller som är blinda.

På övriga aktörers hemsidor och/eller i uppföljande telefonintervjuer framkommer inte att man erbjuder hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning.

Information till medborgare om tillgång till fritidshjälpmedel

Hur ger regionerna information till medborgarna om olika sätt att få tillgång till hjälpmedel att använda i fritidsaktiviteter? I tabell 2 nedan sammanfattas granskningen av information om fritidshjälpmedel på regionernas hemsidor och på 1177.se.

På regionernas hemsidor finns väldigt lite information om fritidshjälpmedel för personer med funktionsnedsättning. Det hänvisas inte heller till samarbete med länets kommuner gällande fritidshjälpmedel. På samtliga regioners hemsidor hänvisar man vidare till 1177.se för information om hjälpmedel generellt. Två av regionerna hänvisar vidare till 1177.se specifikt avseende fritidshjälpmedel. På 1177.se finns dels generell information om fritidshjälpmedel som är samma för samtliga regioner och dels specifik regional information som skiljer sig mellan regionerna.

I den generella informationen om fritidshjälpmedel som är samma för samtliga regioner framkommer att det går att få fritidshjälpmedel utskrivet av vården men att detta är ovanligt. Det står vidare att förskrivare kan informera om var det går att hyra, låna eller köpa fritidshjälpmedel samt att förskrivare kan informera om vilka bidrag som finns att söka. På 1177.se hänvisas även vidare till Parasportförbundet för mer information om vilka idrotter de organiserar lokalt.

Det finns regional information om fritidshjälpmedel för sju av regionerna på 1177.se. I informationen för två av dessa regioner framkommer vem som ansvarar för fritidshjälpmedel regionalt – nämligen hjälpmedelscentralen samt länets idrottsförbund. I den regionala informationen på 1177.se är det fyra regioner som informerar om hur man kan få tillgång till fritidshjälpmedel. I dessa fall hänvisas till möjligheten att hyra eller låna fritidshjälpmedel i regionen. I informationen för en region beskrivs det hur förskrivare kan ge stöd kring fritidshjälpmedel. I detta fall står att "Man kan också få hjälp att

anpassa fritidshjälpmedel man köper själv till ett barn med funktionsnedsättning. Den förskrivare, till exempel arbetsterapeut eller fysioterapeut, man har kontakt med kring andra hjälpmedel kan ge mer information om detta.”

Sammanfattningsvis finns det lite information om tillgång till fritidshjälpmedel på regionernas hemsidor eller 1177.se. Något som kan tänkas ha konsekvenser för den medborgare som vill skaffa sig mer information om hur den kan få tillgång till hjälpmedel för fritidsaktiviteter.

Tabell 2: Sammanfattning information på regionernas hemsidor och regional information på 1177.se

Samarbete med kommuner	Ytterligare information på regionens hemsida	Hänvisning till 1177.se	Regional information på 1177	Ansvar för fritidshjälpmedel	Tillgång till fritidshjälpmedel	Förskrivares stöd kring fritidshjälpmedel
Inte på någon regions hemsida hänvisas till samarbete med länets kommuner gällande fritidshjälpmedel.	På en regions hemsida står uttryckligen att fritidshjälpmedel behöver skaffas på egen hand. Cirka hälften av regionerna har regelverk för förskrivning av hjälpmedel på hemsidan.	På 2 regioners hemsidor hänvisar man till mer information på 1177 specifikt avseende fritidshjälpmedel. I övriga 19 regioner enbart hänvisning till 1177 generellt om hjälpmedel.	På 1177 finns det specifik regional information om fritidshjälpmedel för 7 regioner. För övriga 14 regioner finns enbart den nationella informationen.	För 2 regioner framkommer i den regionala informationen på 1177 vem som ansvarar för fritidshjälpmedel. För samtliga regioner hänvisar man i den nationella informationen till Parasportförbundet.	För 4 regioner framgår i den regionala informationen på 1177 hur man kan få tillgång till fritidshjälpmedel.	För 1 region i den regionala informationen på 1177 ges information om hur förskrivare kan ge stöd kring fritidshjälpmedel.

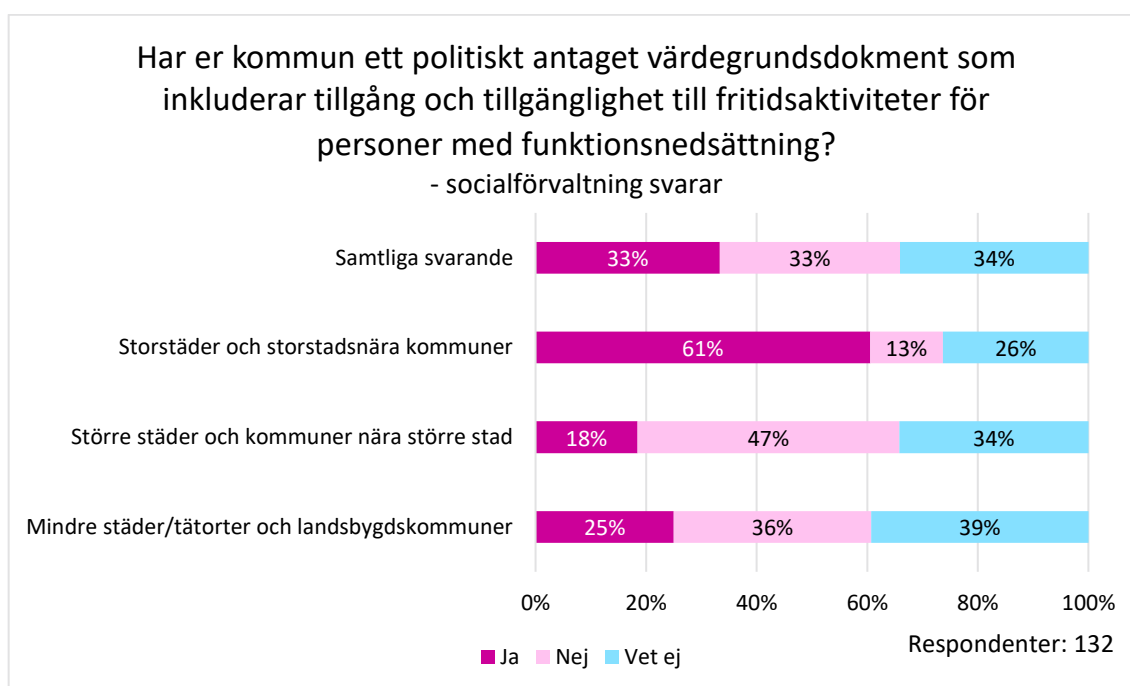
Kartläggning 2: Insatser för att främja en aktiv fritid

Strategiskt arbete

I kommuner har två förvaltningar vanligtvis uppdrag inom området aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Socialförvaltning har ansvar för att personer som får insatser enligt LSS "ska kunna vara med i samhällslivet och till exempel kunna ta del av kultur- och fritidsutbud på samma villkor som alla andra"¹⁸ och att personer som har insatser enligt Socialtjänstlagen (SoL) får ersättning för att kunna delta i fritidsaktiviteter¹⁹. Fritidsförvaltningen uppdrag är mindre regelstyrt men förvaltningen har vanligtvis i uppdrag att förse alla kommunens medborgare med idrott, kultur och fritidsaktiviteter. Flera fritidsförvaltningar har målformuleringar som att man ska "erbjuda en meningsfull fritid för alla".

Figur 2 visar att enligt enkätrespondenterna har 33 procent av kommunerna ett politiskt antaget värdegrundsdokument som inkluderar tillgång och tillgänglighet till fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning. 33 procent av kommunerna har inget sådant dokument och 34 procent vet inte om kommunen har det. Det finns stora skillnader mellan kommungrupperna. Ett värdegrundsdokument är betydligt vanligare i storstäder och storstadsnära kommuner. En stor andel av respondenterna, inom alla kommungrupper vet inte om ett värdegrundsdokument med detta innehåll finns.

Figur 2: Värdegrundsdokument

¹⁸ <https://www.1177.se/Stockholm/sa-fungerar-varden/lagar-och-bestammelser/lagar-i-varden/lagen-om-stod-och-service-till-vissa-funktionshindrade---lss/>

¹⁹ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453

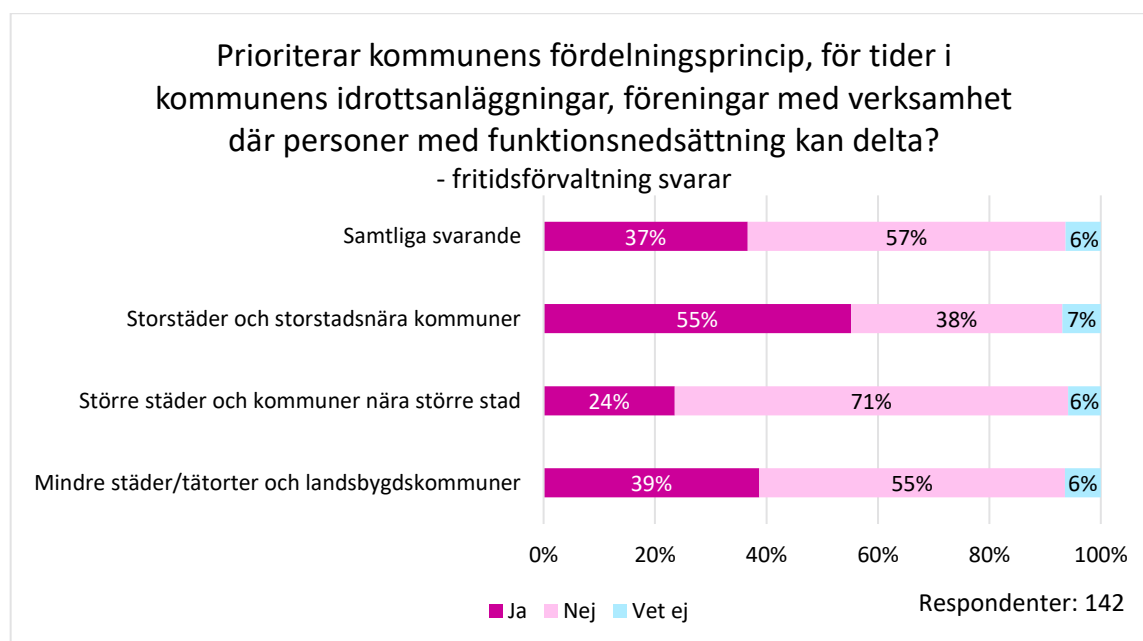
I intervjuerna berättar representanter för kommunerna som har ett politiskt antaget värdegrundsdokument att det gör stor skillnad. Intervjupersonerna upplever att ett politiskt antaget dokument som slår fast att kommunen ska främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning uppmärksammar frågan och underlättar samverkan. Intervjupersonen i en kommun (storstäder och storstadsnära kommuner) berättar att ett politiskt antaget program för tillgänglighet och delaktighet innebär att fritidsförvaltningen kan få till samverkan med andra aktörer som påverkar infrastrukturen runt fritidsaktiviteter. Intervjupersonen säger:

Det här programmet är så viktigt för oss, det gör att vi kan trycka på. Vi måste till exempel samverka med parkering, eftersom det inte spelar någon roll om en lokal är tillgänglig om man inte kan parkera, programmet gör att vi kan sätta press på dem.

De dokument som intervjupersonerna berättar om är oftast kommunövergripande snarare än beslutade på förvaltningsnivå. De ses som en del av kommunens arbete med social hållbarhet, Agenda 2030, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och/eller barnkonventionen. I intervjuerna nämner framförallt fritidsförvaltningarna verksamhetsplaner och budget som andra viktiga dokument både för styrning och uppföljning. Flera kommunrepresentanter nämner att budgeten för fritid för personer med funktionsnedsättning har minskat under de senaste åren.

Figur 3 visar att av fritidsförvaltningarna anger 37 procent att den fördelningsprincip²⁰ som används för tider i kommunens idrottsanläggningar prioriterar verksamhet där personer med funktionsnedsättning kan delta. 57 procent av kommunerna prioriterar inte målgruppen i fördelning av tider och 6 procent vet inte om de gör det. Här finns en betydande skillnad mellan kommungrupperna, där storstäder och storstadsnära kommuner i större uträkning prioriterar målgruppen i tidsfördelning. Resultatet bör dock ses i relation till att det oftare är konkurrens om tider i idrottsanläggningar i större städer. En kommun (mindre städer/tätorter och landsbygdskommun) som inte har en fördelningsprincip berättar att man inte har en fördelningsprincip men "att man skulle lösa det om någon kom och frågade".

Figur 3: Fördelningsprincip

²⁰ Fördelningsprinciper finns i alla kommuner och används för att fördela tider i anläggningar. En del kommuner har olika fördelningsprinciper för olika typer av anläggningar.

Ansvarsfördelning

I några av de kommuner som intervjuas finns en eller flera tjänster med uttalat ansvar för aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Nedan följer några exempel på olika typer av tjänster:

- **Storstäder och storstadsnära kommuner:** Två tjänster på heltid på strategiska staben på fritidsförvaltningen som arbetar med aktiv fritid för vuxna med LSS och aktiv fritid för barn och unga med funktionsnedsättning. I tjänsterna ingår till exempel att sammankalla nätverk, leda dialog med målgruppen, informera brukare på boenden, samverka med andra förvaltningar och utveckla utbudet av fritidsaktiviteter.
- **Storstäder och storstadsnära kommuner:** En tjänst på stadsdelsnivå på 75 procent som samordnar fritid för unga med funktionsnedsättning. I tjänsten ingår nära kontakt med habilitering, LSS, ideella föreningar och att arbeta uppsökande mot föräldrar till barn med funktionsnedsättning samt att anordna framförallt lovaktiviteter för målgruppen.
- **Större städer och kommuner nära större stad:** En tjänst på heltid som samordnare för aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning på fritidsförvaltningen. I tjänsten ingår att utöka utbudet av aktiviteter för vuxna med funktionsnedsättning, stötta föreningar som startar upp verksamhet för personer med funktionsnedsättning, informera och föra dialog med målgruppen etc.
- **Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner:** En tjänst på 25 procent och tre tjänster på 20 procent på socialförvaltning inom LSS. I tjänsterna ingår att samverka mellan boenden, informera brukare, leda dialog med målgruppen och utveckla samverkan mellan boenden.

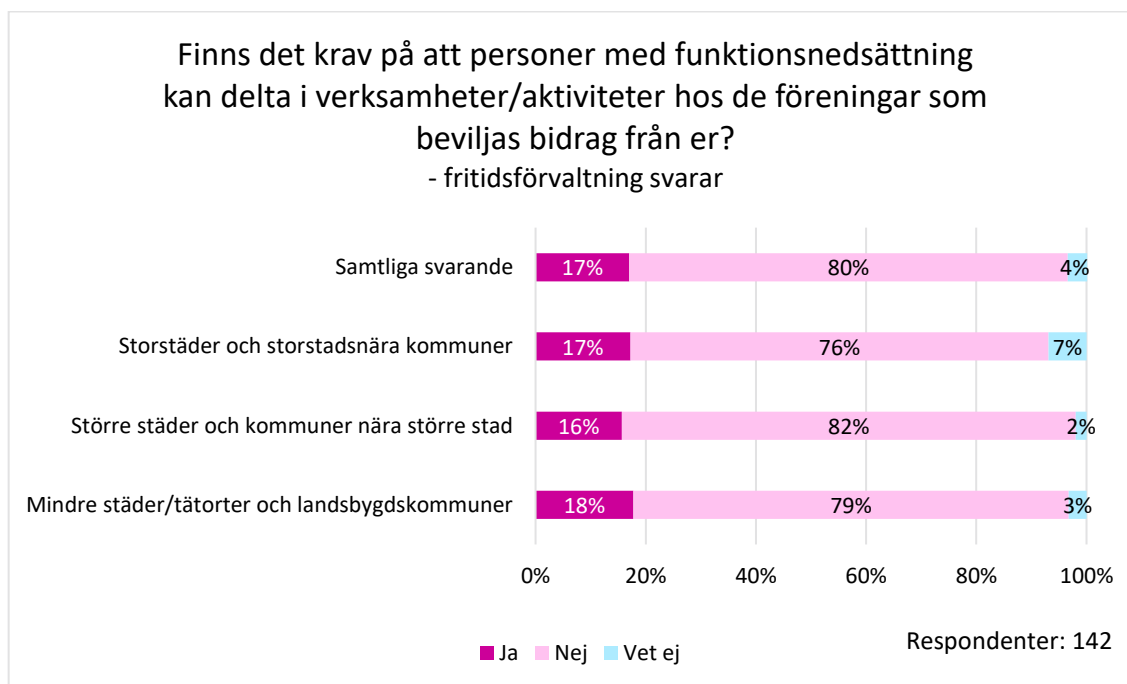
I intervjuerna framkommer det att i de kommuner där ingen tjänst är uttalat ansvarig för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning finns två övergripande konsekvenser för fritidsförvaltningarna. Den ena konsekvensen är att avsaknaden av uttalat ansvar tycks leda till att frågan inte prioriteras eller följs upp av förvaltningen. Den andra konsekvensen är att förvaltningen arbetar med efterfrågan och utveckling av utbud när behov uppstår och inte proaktivt. På socialförvaltningar i kommuner där det inte finns en strategisk och samordnande tjänst sker dialog och utveckling av aktiviteter mer operativt på boendena, och samarbetet mellan socialförvaltning och fritidsförvaltning framstår som mindre utvecklat.

Ekonomiska bidrag

Figur 4 visar huruvida föreningarna har krav på att personer med funktionsnedsättning kan delta i verksamheter/aktiviteter hos de föreningar som beviljas kommunala bidrag. 79 procent av föreningarna har inte sådana krav medan 17 procent har det och 4 procent inte vet om krav ställs. Fördelningen av svarsalternativen är jämn mellan kommungrupperna. En kommun (storstäder och storstadsnära kommuner) som inte har krav berättar "våra allmänna regler för fritidsbidrag i kommunen är att de utgår till gruppen 7–20 år och att verksamheten ska vara öppen för alla, enligt FN:s deklARATION. Men ingen grupp är utpekad speciellt". En intervjuperson vid en kommun (Större städer och kommuner nära större stad) berättar att man ställer som krav på föreningarna att de antingen ska ha verksamhet för barn och unga eller personer med funktionsnedsättning. I intervjuerna framkommer att flera kommuner för tillfället ser över hur man kan utveckla den typen av krav. Intervjupersonen för en kommun (mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner) berättar:

Vi sitter just nu med regler för föreningsbidrag, detta har varit en stor fråga för oss. Föreningar ska behöva jobba för ökad inkludering och tillgänglighet för att få bidrag och vi ska kunna stötta dem i det.

Figur 4: Krav på deltagande

Figur 5–7 visar att majoriteten av kommunerna har någon form av bidrag för att stötta föreningar i att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Kartläggningen har identifierat tre huvudsakliga typer av bidrag. Bidrag för att tillgänglighetsanpassa en lokal, bidrag för att tillgängliggöra verksamheten och bidrag för riktade aktiviteter för personer med funktionsnedsättning.

Figur 5 visar att 68 procent av kommunerna har ett bidrag för att tillgänglighetsanpassa lokaler. Det kan till exempel användas av en förening som hyr en lokal av en privat hyresvärd för att bygga en ramp, sänka trösklar, installera ledstänger eller bygga funktionsanpassade toaletter. En kommun berättar att en förening fick bidrag för att tillgänglighetsanpassa parkeringsytan utanför lokalen. I flera kommuner får en förening inte bidrag för hela kostnaden som tillgänglighetsanpassningen innebär utan kommunen bidrar med till exempel 70 procent. Resterande summa står föreningen för eller får finansieras genom andra bidrag. Förutom kommunen har aktörer som Boverket, idrottsrörelsen och Arvsfonden bidrag för att tillgänglighetsanpassa lokaler. Boverkets bidrag söks av en förening och kommunen tillsammans. Flera intervjupersoner berättar att denna typ av bidrag har lett till att föreningar kunnat öppna upp sin verksamhet för personer med syn-, hörsel- och rörelsenedsättningar. Figur 5 visar att bidrag för tillgänglighetsanpassning är mindre vanliga i storstäder och storstadsnära kommuner än i andra kommuner. I intervjuerna framkommer att en kommun (mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner) tidigare inte hade något bidrag men att kommunens lokaler tillgänglighetsanpassades när behov uppstod:

Det var en kille som skadade sig och hamnade i rullstol, då fixade vi allt.

Det var innan det fanns krav på tillgänglighet.

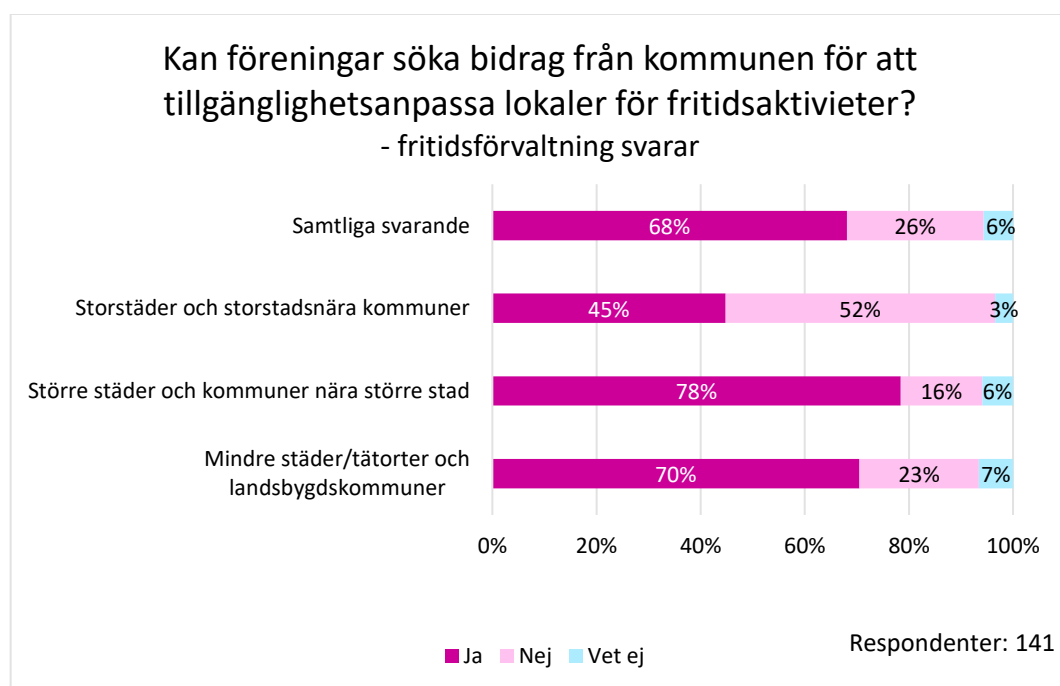
En intervjuperson från en annan kommun berättar att det är svårt att ställa krav på föreningar när det kommer till tillgänglighetsanpassning:

Vi har en förening som har en lokal i en källare, de ska försöka flytta eftersom de vill få med målgruppen.

Men det är svårt för oss att kräva det av dem.

Vi försöker ha en dialog med föreningar om hur vi kan stötta dem.

Figur 5: Tillgänglighetsanpassade lokaler

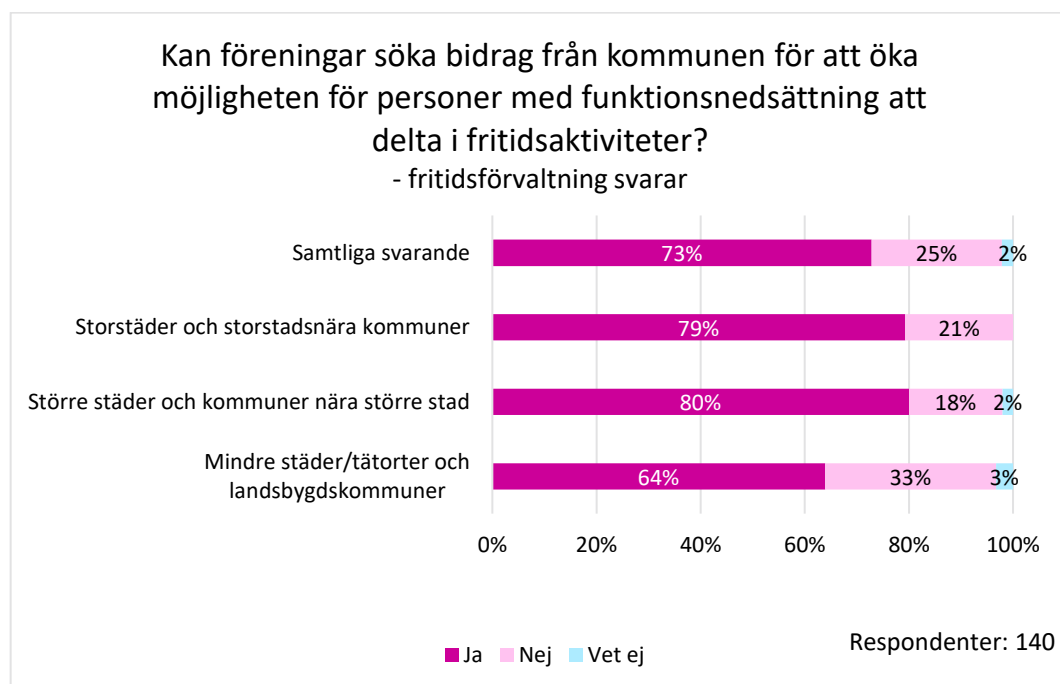

Ännu något fler kommuner anger i enkäten att de har bidrag för föreningar som vill öka möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i fritidsaktiviteter. 73 procent av kommunerna har denna typ av bidrag och 25 procent har det inte. Figur 6 visar att spridningen av svarande är relativt jämn mellan kommungrupperna men att det inom gruppen mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner är något färre kommuner som har bidrag. Hur bidragen ser ut kan se väldigt olika ut. Det kan till exempel röra sig om:

- Bidrag för en extra tränare eller ledare
- Bidrag för att köpa in hjälpmedel
- Bidrag för att hyra tillgänglighetsanpassade fordon vid resa till tävling eller läger

I intervjuerna berättar intervjupersonerna från fritidsförvaltningarna om andra stöd som erbjuds föreningarna, utöver rent ekonomiska. Framförallt handlar det om utbildning och kompetensutveckling i hur man bemöter, informerar och leder aktivitet för personer med olika funktionsnedsättningar. Stödet erbjuds av sakkunnig på kommunen och/eller av SISU idrottsutbildarna eller annan förening. I en kommun kan föreningarna få stöd från en sakkunnig på kommunen med att starta upp verksamhet för personer med funktionsnedsättning. Sakkunnig är då med på plats under de första veckorna och hjälper ledarna att få igång verksamheten. Intervjupersonen berättar att detta stöd är uppskattat då många föreningar är osäkra på hur de ska möta målgruppen.

Figur 6: Bidrag för att delta

Figur 7 visar att 78 procent av kommunerna erbjuder bidrag för riktade fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning, 19 procent gör det inte. Riktade fritidsaktiviteter innebär att en förening utformar en aktivitet speciellt för målgruppen. Det kan till exempel vara en idrottsförening som har en speciell träning för personer med rörelsehinder eller en funktionshinderförening som ordnar en återkommande fritidsaktivitet. En kommun (storstäder och storstadsnära kommuner) berättar att det är politiskt beslutat att alla fritidsförvaltningens bidrag ska vara öppna för alla, därför söks riktade bidrag (som det för personer med funktionsnedsättning) från socialförvaltningen. I intervjun med kommunen berättar intervjupersonen att de skulle vilja få till bättre samverkan med socialförvaltningen för att få reda på hur det bidraget används.

Figur 7 visar att mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner har bidrag i lägre grad än övriga kommuner. I intervjustudien framkommer att i en mindre kommun bestämmer förvaltningen och idrottsnämnden oftare om bidrag utifrån enskilda förenings behov. Bidrag kan alltså delas ut utanför formella ansökningsprocesser.

Figur 7: Bidrag för riktade aktiviteter

Utbudet av aktiviteter

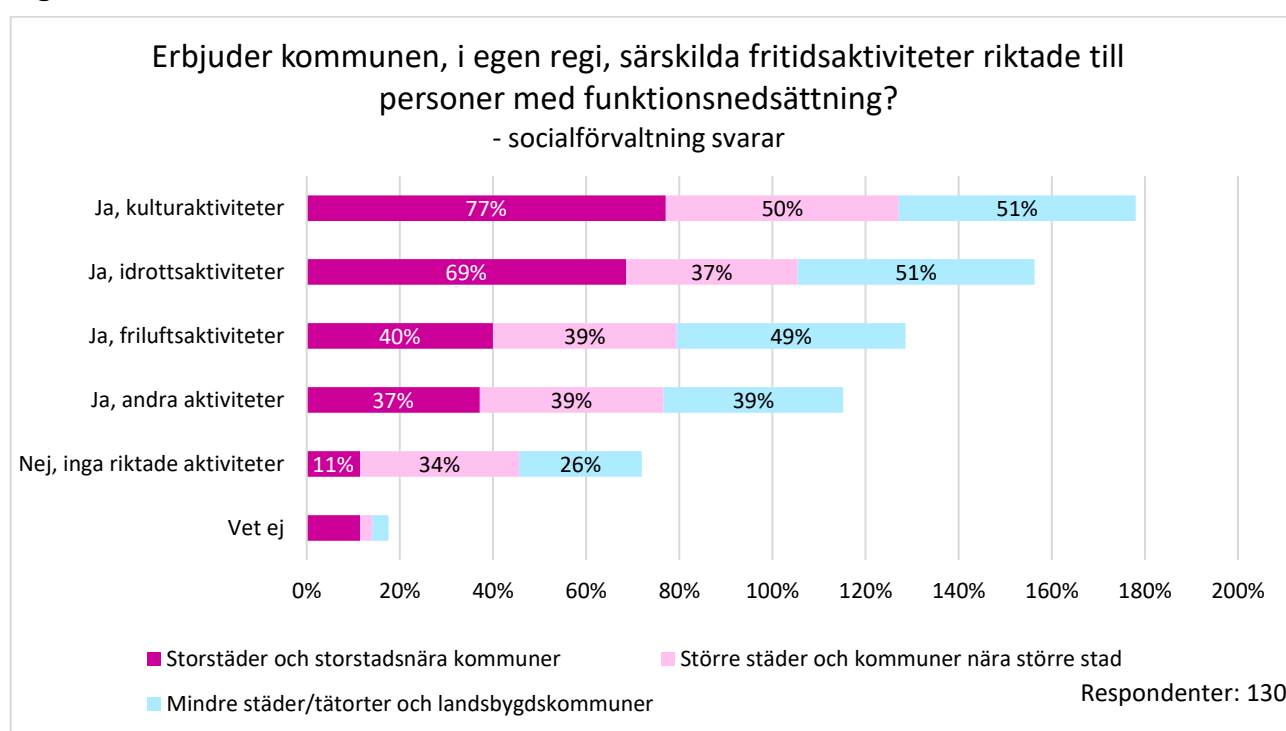
Representanterna från kommunerna som har intervjuats anser överlag att utbudet av fritidsaktiviteter för målgruppen personer med funktionsnedsättning är bra. Utbudet för personer med rörelsehinder och för personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning anses vara något sämre än utbudet för andra grupper. I intervjuerna med representanter från kommuner har det framkommit att majoriteten inte delar upp aktiviteter i riktade eller generella aktiviteter. Därför bör enkätresultaten tolkas utifrån vetskapen om att kommunerna inte alltid gör denna distinktion.

Flera av kommunerna nämner att det stora problemet för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning inte är utbudet av aktiviteter utan att målgruppen inte kan ta sig till aktiviteterna. Till detta nämner intervjupersonerna en rad olika förklaringar. Den första gäller infrastrukturen runt anläggningarna eller verksamheten. Om det inte finns tillgänglig transport till lokalen, går att parkera utanför aktiviteten eller få färdtjänst för att ta sig till aktiviteten spelar det ingen roll om den är tillgänglig. En annan förklaring är att flera grupper i målgruppen behöver motiveras för att ta sig till aktiviteten, antingen med hjälp av en kompis, förälder eller handläggare. Ofta finns inte de resurserna på kommunen eller boendet vilket speciellt drabbar individer utan ett stöttande nätverk eller familj. En tredje förklaring är att personerna inte har råd med aktiviteten eller de hjälpmedel som krävs för att utföra den. Här bör även nämnas att flera kommuner inte vet hur utbudet och efterfrågan av fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning ser ut.

I enkätstudien har socialförvaltningarna svarat på hur utbudet av riktade aktiviteter, i kommunal regi, ser ut utifrån olika målgrupper. Figur 8 visar på fördelningen av utbud mellan olika typer av riktade aktiviteter. Resultatet visar att flest kommuner erbjuder kulturaktiviteter följt av idrottsaktiviteter och friluftaktivitet. Skillnaderna mellan kommungrupperna visar att i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner är utbudet nästan samma och i storstäder och storstadsnära kommuner finns något mindre friluftaktiviteter jämfört med andra aktiviteter.

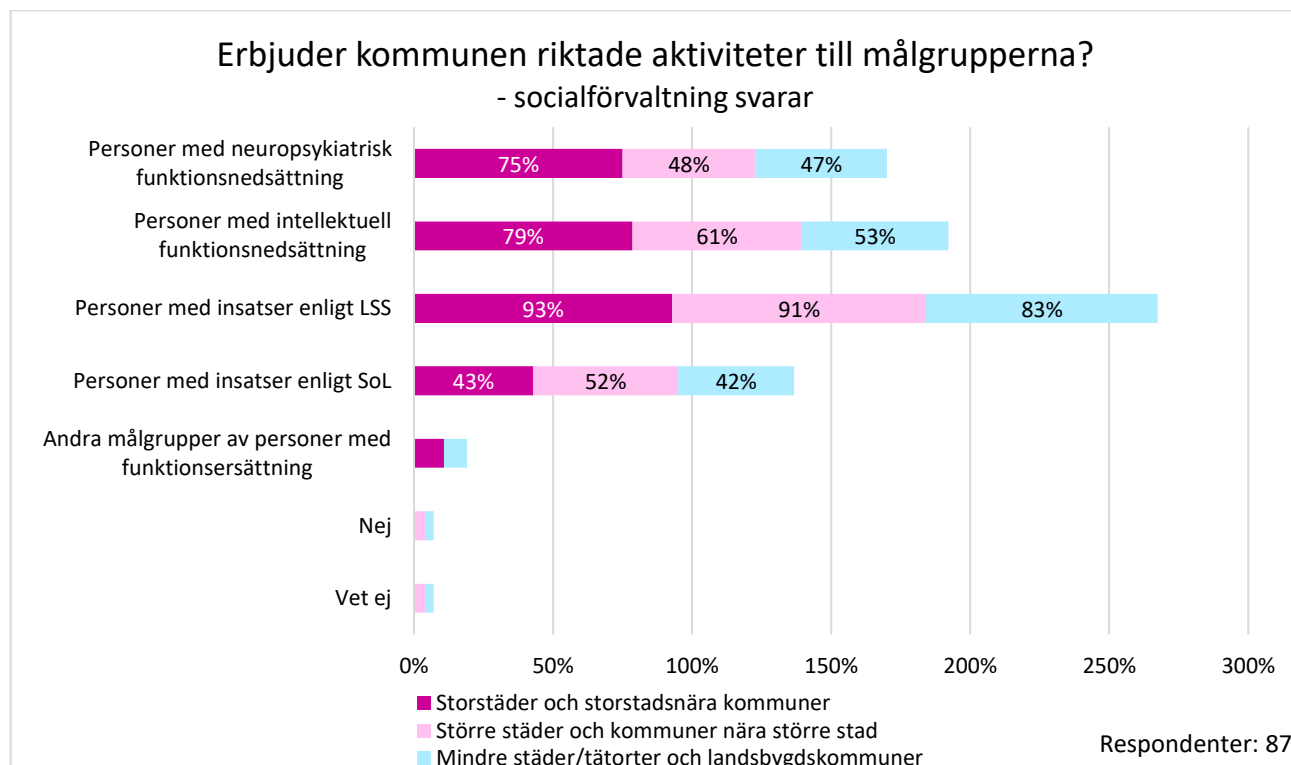
Viktigt att beakta är att det är socialförvaltningen som svarat på frågan, vilket kan innebära att de framförallt utgått från utbudet för personer inom LSS och SoL. Frågan har även gällt aktiviteter som erbjuds i kommunens regi. I intervjuer med fritidsförvaltningen uppfattar intervjupersonerna att utbudet av idrottsaktiviteter är störst följt av kultur- och friluftaktiviteter. För exempel på olika typer av aktiviteter se avsnittet om samverkan nedan.

Figur 8: Utbudet av riktade aktiviteter

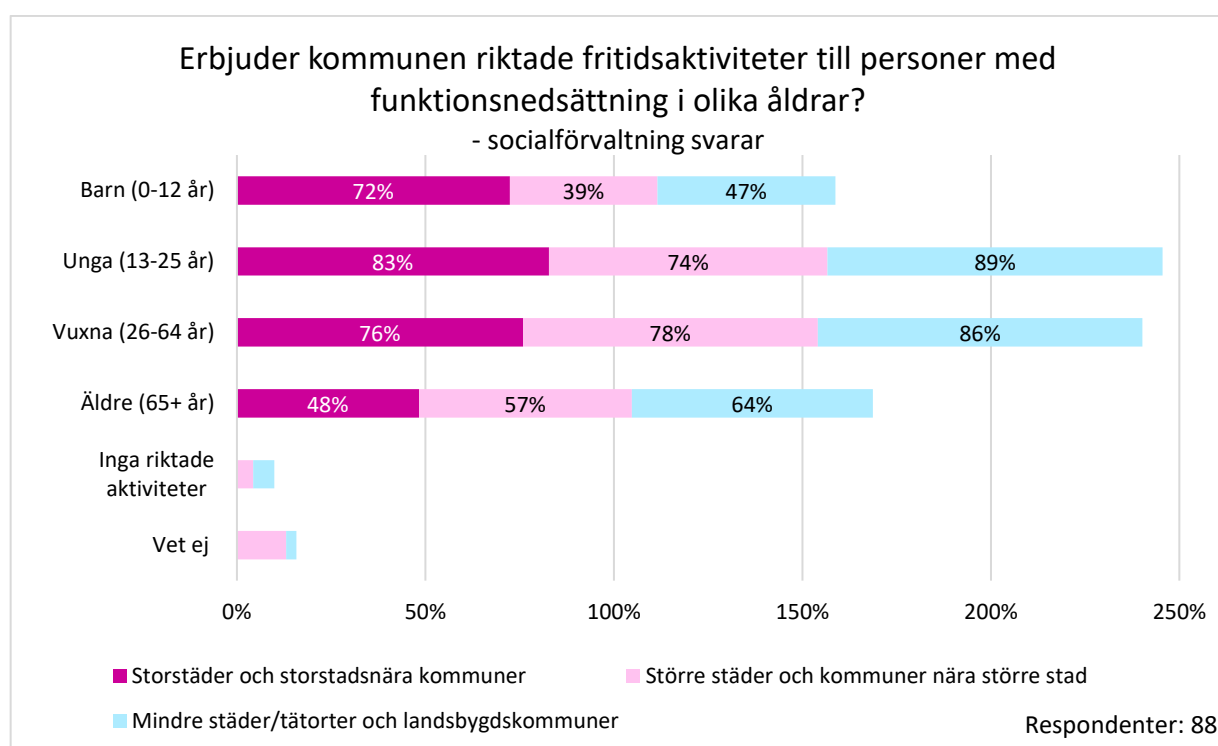
Figur 9 visar på fördelningen av utbud för olika grupper av personer med funktionsnedsättning. Flest riktade aktiviteter erbjuds personer med insatser enligt LSS följt av personer med intellektuell funktionsnedsättning, personer med NPF och personer med insatser enligt SoL. Fördelningen är relativt jämn mellan kommungrupper, undantaget insatser för personer med NPF som är betydligt vanligare i storstäder och storstadsnära kommuner.

Figur 9: Utbudet av riktade aktiviteter för olika funktionsnedsättningar

Figur 10 visar om kommunerna erbjuder riktade fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning av olika åldrar. Svaren visar att cirka 80 procent av kommunerna erbjuder aktiviteter för unga och vuxna. I större städer och kommuner nära större stad samt mindre städer och landsbygdskommuner erbjuder bara 47 respektive 39 procent av kommunerna riktade aktiviteter för barn. Siffran är något högre, 72 procent för storstäder och storstadsnära kommuner. Även för äldre är siffran låg i samtliga kommungrupper, cirka 50 procent av kommunerna erbjuder riktade aktiviteter för äldre. I intervjuerna lyfts möjliga förklaringar till snedfördelningen. En förklaring till att utbudet för barn är mindre än övriga grupper är att aktiviteter anordnas av särskolan. Här är det viktigt att notera att detta inte borde räknas som fritidsaktivitet när det erbjuds genom skolan. Särskolan involverar inte heller alla barn med funktionsnedsättning. En annan förklaring som nämns i intervjuerna är att barn med funktionsnedsättning ingår i generell verksamhet mer än äldre personer i samma grupp. Barngrupper har oftare en större bredd av personer och kompetenser samt att föräldrar är mer involverade i verksamheten. Möjliga förklaringar som nämns till att utbudet för äldre är så lågt är att de hamnar utanför verksamhet inom LSS när de flyttar till äldreboenden, där utbudet av fritidsaktiviteter generellt är lågt.

Figur 10: Utbudet av riktade aktiviteter för olika åldrar, samtliga svarande

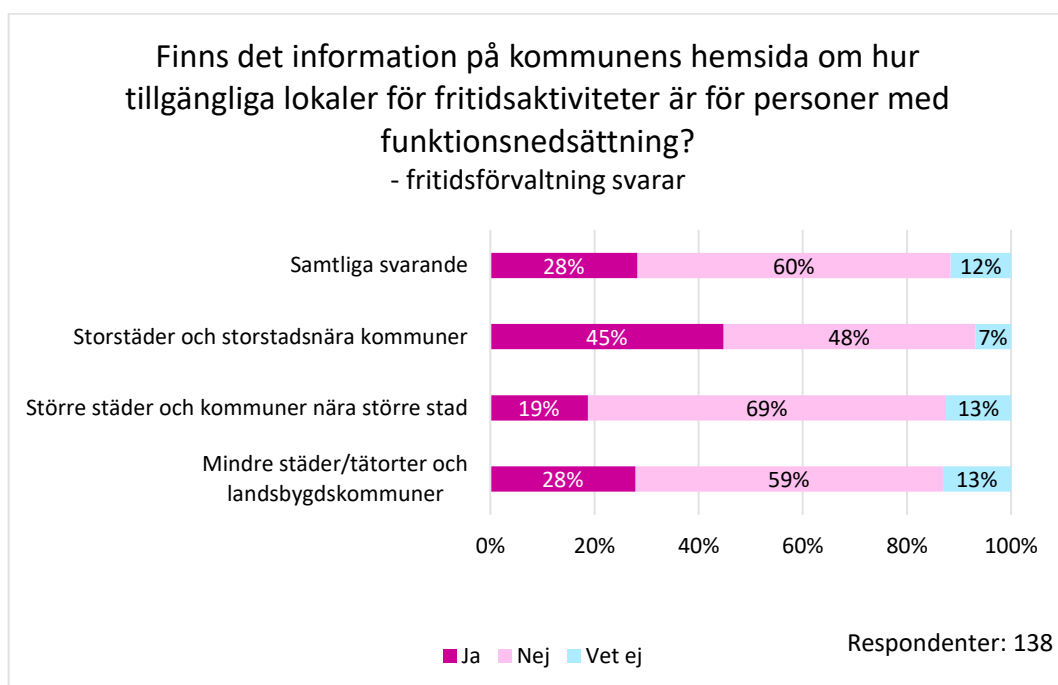
Information om tillgänglighet och tillgänglighetsanpassning

Personer med funktionsnedsättning behöver ofta ha information om hur tillgänglig en lokal är och/eller om en viss aktivitet är tillgänglighetsanpassad.

Figur 11 visar om kommunerna har information på sin hemsida om hur tillgängliga lokaler för fritidsaktiviteter är för personer med funktionsnedsättning. Endast 28 procent av kommunerna har information på sin hemsida, 60 procent har det inte och 12 procent vet inte. Enkätsvaren visar att det finns stora skillnader mellan kommungrupperna. Storstäder och storstadsnära kommuner har uppgett att de oftare har information på sin hemsida än kommuner i de andra grupperna. I intervjustudierna framkommer det att många fritidsförvaltningar inte har information eller inte vet om information finns på hemsidan. I en kommun (större städer och kommuner nära större stad) som idag inte har information berättar intervjupersonen:

Vi kommer under 2020 att skicka ut en enkät där vi vill att föreningar fyller i hur tillgängliga deras aktiviteter är. Vi vill skapa en bild av hur det ser ut för det vet vi inte.

Figur 11: Information

När det gäller tillgänglighetsanpassad verksamhet, och i vissa fall även tillgängliga lokaler, samverkar flera kommuner regionalt och samlar information om fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning i en applikation eller på en hemsida. En kommun (Storstäder och storstadsnära kommuner) berättar:

*Vi har en länsövergripande hemsida där man kan hitta aktiviteter.
Vi har ökat enormt med antalet besökare – uppe på 250 000 unika i år.*

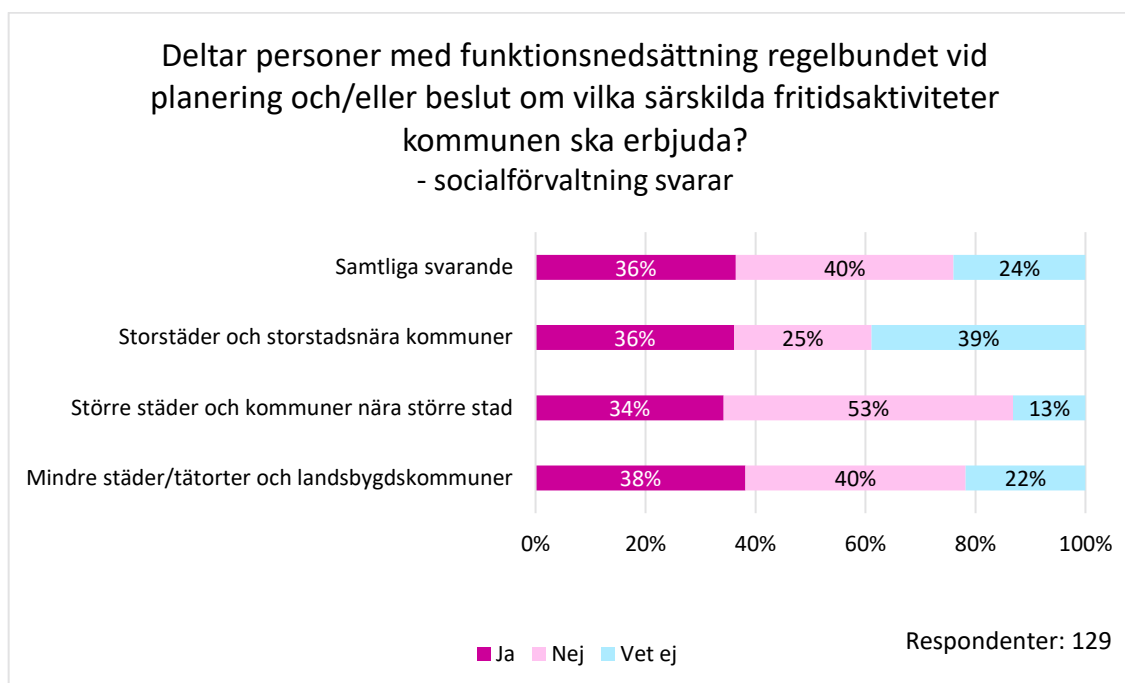
Några kommuner nämner Svenska parasportsförbundets projekt "ParaMe" som tar fram en tillgänglig webbplats i syfte att informera personer med funktionsnedsättning om möjligheterna till parasport i deras lokalområde. Webbplatsen kommer att lanseras under våren 2020. Kommuner kan ansluta sig till webbplatsen gratis och samla sitt utbud där.

På socialförvaltningarna berättar intervjupersonerna att information ges till brukare löpande via broschyrer, anslagstavlor, veckomöten och individuella samtal. Flera intervjupersoner berättar att det är viktigt att vara uppsökande med informationen och att flera brukare behöver hjälp av någon som aktivt tar med dem till aktiviteten.

Dialog och uppföljning

Figur 12 visar huruvida personer med funktionsnedsättning regelbundet deltar vid planering och/eller beslut om vilka särskilda fritidsaktiviteter som kommunen ska erbjuda. Här finns relativt stora skillnader mellan kommungrupper. I samtliga kommungrupper svarar endast 36 procent att regelbundna dialoger sker. I större städer och kommuner nära större stad uppger 53 procent att det inte sker och 13 procent att de inte vet. I storstäder och storstadsnära kommuner uppger 25 procent att det inte sker och 39 procent att de inte vet. I mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner uppger 40 procent att det inte sker och 22 procent att de inte vet.

Figur 12: Dialog och planering

Det finns stor skillnad på hur dialog med målgruppen sker mellan socialförvaltning och fritidsförvaltning. På socialförvaltningarna berättar intervjupersonerna att de arbetar utifrån individens behov och stämmer av med brukare vilka aktiviteter de vill göra. Några exempel på hur dialogen sker:

- **Storstäder och storstadsnära kommuner:** På socialförvaltningen finns en referensgrupp där olika föreningar som representerar brukare har möjlighet att lyfta olika frågor och intressen för målgruppen som de företräder. På boenden sker individuell dialog med brukare.
- **Större städer och kommuner nära större stad:** På individnivå sitter man med stödpersoner och går igenom vilka aktiviteter man är intresserad av, på gruppnivå har man brukarråd och på organisationsnivå representerar man i FUB som bevakar frågan.
- **Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner:** På hösten har man ett möte med personer som omfattas av LSS. Där skriver man tillsammans en lista på olika aktiviteter som man sen genomför varje vecka.

I några kommuner berättar intervjupersonerna att information från dialoger delas mellan socialförvaltning och fritidsförvaltning. Detta sker i de kommuner som har en tjänst som arbetar specifikt med fritid för personer med funktionsnedsättning. Finns den tjänsten på fritidsförvaltningen finns det också till exempel ett brukarråd eller annan kontakt med målgruppen i organiserad form. I citatet nedan berättar en socialförvaltning (Storstäder och storstadsnära kommuner) om deras dialog samarbete och resultatet av det:

Vi har en tät dialog med fritidsförvaltningen.

Vi har en systematisk dialog där de kommer till oss och vi diskuterar vilka målgrupper vi har svårt att nå.

Vår kartläggning visade att det främst är äldre och framför allt de som inte kan kommunicera.

Sen yngre med neuropsykiatriska diagnoser som inte vill förknippas med funktionsnedsättning.

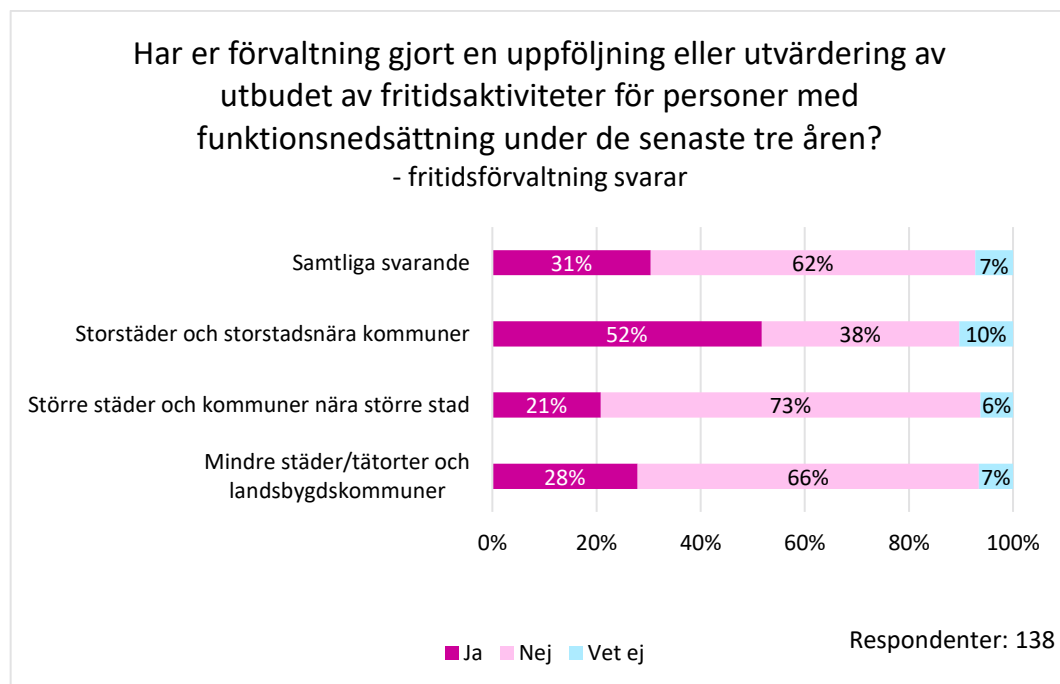
De vill ha sina egna aktiviteter. Så vi började ordna mindre grupper med aktiviteter

Vi hämtar in intresse regelbundet. Vi jobbar med stödpersoner på olika verksamheter och försöker hämta in vad personerna är intresserade av och vad de vill ha.

Det finns en uppföljningsmall kring meningsfull fritid och vad man vill göra.

Figur 13 visar om fritidsförvaltningarna gjort en uppföljning eller utvärdering av utbudet av fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning under de senaste tre åren. 62 procent av förvaltningarna har inte gjort det och 7 procent vet inte. 31 procent av förvaltningarna har gjort en uppföljning eller utvärdering. Även här finns stora skillnader mellan kommungrupper, 52 procent av storstäder och storstadsnära kommuner har gjort en uppföljning medan endast 21 respektive 28 procent av kommunerna i övriga grupper gjort en uppföljning.

Figur 13: Uppföljning på fritidsförvaltning

I intervjun med en kommun (Större städer och kommuner nära större stad) berättar intervjupersonen:

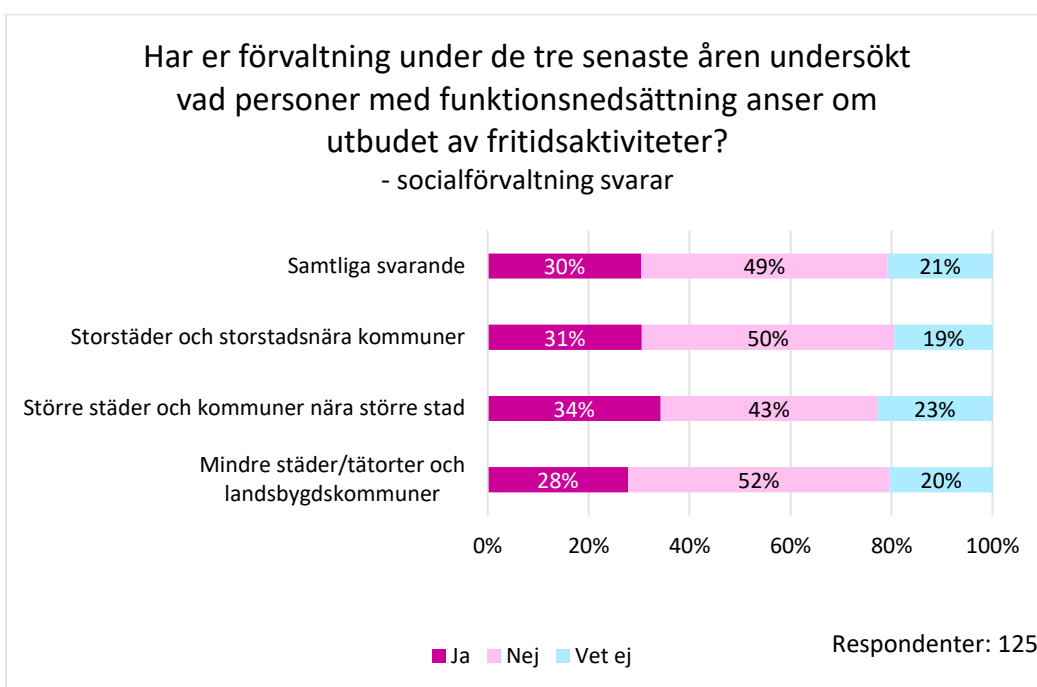
Samordnare för hälsoarbete på kommunen utvärderar utbudet. Exempelvis skickar samordnaren ut enkäter som hälsostödjare fyller i och genomför intervjuer med klienter för att kartlägga vad de tycker om olika delar. Varje enhetschef gör en verksamhetsplan och följer upp det. Med andra ord om verksamhetsplanen innehåller något om funktionsnedsättning så följs det också upp.

Andra kommuner bekräftar bilden av att verksamhetsplaner är avgörande dokument för uppföljning av främjandeinsatser. I några kommuner berättar intervjupersonerna att politiken efterfrågar information om fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning specifikt. I de flesta kommuner gör de dock inte det. När det finns en tjänst som jobbar specifikt med fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning genomför de en strukturerad och utförlig uppföljningen. En sådan intervjuperson berättar:

Jag tittar på utbud utifrån typ av funktionsnedsättning när jag följer upp verksamheten, jag måste kunna svara på - när vi alla med funktionsnedsättning?. Mitt uppdrag att nå helheten. Men om en simhall gör en egen uppföljning, då tittar de mer till helheten, inte uppdelat på typ av funktionsnedsättning.

På socialförvaltningarna har något fler förvaltningar under de tre senaste åren undersökt vad personer med funktionsnedsättning anser om utbudet av fritidsaktiviteter. Figur 15 visar att 30 procent svarar ja på frågan. Det är dock en stor andel, 21 procent av förvaltningarna som inte vet om en uppföljning gjorts, och 49 procent anger att de inte har undersökt vad personer med funktionsnedsättning anser om utbudet. Fördelningen av svar är jämn mellan de olika kommungrupperna.

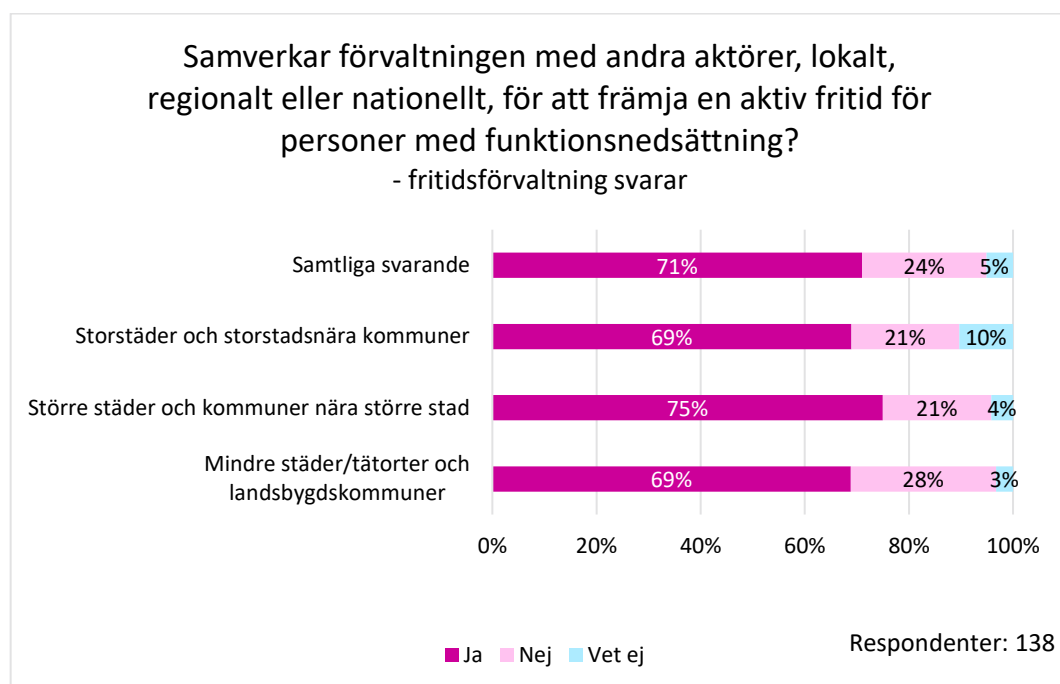
Figur 15: Uppföljning på socialförvaltning

Samverkan

Figur 16 och 17 visar respondenternas svar på frågan om förvaltningen samverkar med andra aktörer för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Både fritidsförvaltningar och socialförvaltningar har svarat ja i cirka 70 procent av kommunerna. Av fritidsförvaltningarna har 24 procent svarat nej och 5 procent vet ej. Av socialförvaltningarna har 16 procent svarat nej och 10 procent vet ej.

Figur 16: Samverkan fritidsförvaltning

Figur 17: Samverkan socialförvaltning

I intervjustudien berättar alla intervjupersoner om någon form av samverkan. Hur frekvent den är och resultaten från samverkan skiljer sig dock åt. En tydlig trend i intervjustudien var att flera socialförvaltningar behövde samråda kring intervjufrågorna för att kunna besvara dem och att ett antal socialförvaltningar inte tyckte att aktiv fritid var "deras" fråga, utan refererade till idrott- och fritidsförvaltningen. En annan trend var att de intervjupersoner som arbetat på kommunen längre överlag hade mycket bättre kunskap om hur samverkan fungerar och vilka aktörer man samverkar med.

Flera intervjupersoner, framförallt i mindre kommuner, berättar att samverkan sker utifrån behov. I en kommun (kommuner nära större stad) berättar intervjupersonen:

När frågan kommer så försöker vi lösa den. Till exempel när personer med funktionsnedsättning ville ta del av fisket. Då visste jag att det fanns en privat aktör som byggt en tillgänglighetsanpassad brygga. Vi kontaktade dem och har inlett ett samarbete. Den aktören har fått ekonomiskt bistånd och personer med funktionsnedsättning kan nyttja bryggan.

Några mindre kommuner berättar att det är svårt att samordna aktiviteter då antalet personer i målgruppen är liten. Intervjupersonen i en kommun (mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner) säger:

*Vi är en glesbygdskommun.
Det finns enstaka personer med funktionsnedsättning men det är svårt att organisera sig.
Går man i särskola hamnar man i en stor stad, där finns mer aktiviteter.*

Aktörer som samverkar

I enkät- och intervjustudien berättar kommunerna om en stor uppsjö av aktörer som man samverkar med kring aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Oftast nämns Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB) och andra funktionshinderföreningar och idrottsföreningar. Inom civilsamhället nämns även aktörer som idrottsrörelsen, framförallt SISU idrottsutbildarna och Parasportsförbundet, andra ideella föreningar och studieförbunden. Inom kommunen nämns särskolan och biblioteket. Även närliggande kommuner, regionen och länsstyrelsen nämns ofta.

Resultat av samverkan

En intervjuperson berättar att aktiviteterna i kommunen nästan alltid startar i samverkan med en annan aktör. Så verkar vara fallet för majoriteten av fritidsförvaltningarna. Antingen startar samverkan kring en specifik aktivitet eller så går kommunen in och stöttar en verksamhet som har eller vill utveckla aktiviteter för personer med funktionsnedsättning. Exempel på aktiviteter som fritidsförvaltningen samverkar kring är festivaler, inspirationsdagar och prova-på verksamhet. Två kommuner nämner Special Olympics och några kommuner nämner andra parasportstävlingar och teaterföreställningar. Fritidsförvaltningar samverkar även för att kartlägga och utvärdera utbud och efterfrågan av aktiviteter med andra förvaltningar och idrottsrörelsen. Med idrottsrörelsen och funktionshinderföreningar samverkar man kring utbildningar för föreningar i hur de kan bedriva verksamhet för personer med funktionsnedsättning. Man samverkar även för att tillgängliggöra verksamhet, vandringsleder och skidspår samt kring information om fritidsaktiviteter. För informationsspridning sker mycket samverkan mellan fritidsförvaltning och socialförvaltning. Flera kommuner berättar om projekt som drivs av civilsamhället med finansiering av till exempel Arvsfonden där kommunen finns med och stöttar genom lokaler, mindre delfinansiering eller bara som intresserad part.

På socialförvaltningarna sker också mycket samverkan kopplat till aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning, men oftast under något andra former. I flera intervjuer med socialförvaltningar framkommer att medarbetare tar kontakt med en aktör om ett behov uppstår. Om det till exempel är en brukare som vill spela tennis så tar man kontakt med tennisföreningen. Många aktiviteter där personer med insatser enligt LSS deltar har arrangerats i samverkan under lång tid, som till exempel länsdanser.

En kommun (större städer och kommuner nära större stad) berättar om ett lyckat samverkansprojekt för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att delta i fritidsaktiviteter. Fritidsförvaltningen har tagit fram ett kort som heter "plus polar kortet". Personer med funktionsnedsättning i alla åldrar kan ansöka om det och man får med kortet ta med sig en vän, anhörig eller ledsagare gratis på aktiviteter. Föreningar liksom privata gymkedjor i kommunen har anslutit sig till kortet. Liknande kort finns i fler kommuner i Sverige. Intervjupersonerna berättar att kortet innebär att man kan vara mer flexibel och spontan med sina fritidsaktiviteter och inte behöver ansöka om en ledsagare, ett beslut som kan ta lång tid att få.

Framtida samverkansbehov

Intervjupersonerna har fått svara på frågan hur de vill att samverkan ska utvecklas framöver. Flera personer säger att det måste finnas tydliga krav på samverkan. Om krav på samverkan finns fastställt i ett kommunövergripande styrdokument kan det användas som ett argument för att samverkan måste fungera menar man. En intervjuperson berättar att man vill kompetensutveckla sig mer på förvaltningen om funktionshinderfrågor.

Flera intervjupersoner berättar att man vill lösa problemet med att ta sig till en aktivitet. Några upplever att färdtjänst inte fungerar och att målgruppen inte kan eller vill ta sig till aktiviteten själva i flera fall. En kommunfinansierad buss är ett bra men kostsamt exempel på hur man kan lösa problemet. En kommun berättar om en ideell förening "Passalen" som arbetar med samordning mellan socialförvaltning och fritidsförvaltning i ett antal svenska kommuner. Passalen har en metod där de arbetar nära målgruppen och uppmuntrar dem att komma till aktiviteter. Intervjupersonen önskar att den typen av aktör ska kunna bedriva verksamhet i fler kommuner.

En intervjuperson berättar även att det finns bestämmelser om att ledsagare kan följa en person till en aktivitet men inte får delta i den, utan måste sitta på sidan av under till exempel en tennisträning. Det försvårar tillgängligheten till aktiviteten för personer som behöver någon att spela med eller hjälp under själva träningen. En intervjuperson berättar att när föreningar inte har tränare som speciellt kan stötta en person med funktionsnedsättning skulle det underlätta om kommunen kan hjälpa till och ersätta assistenter. Flera kommuner vill även fortsätta stötta föreningar som söker projektmedel för att utveckla verksamhet för målgruppen.

Civilsamhället och privata aktörers arbete och stöd

Följande kartläggning har granskat hur nationella civilsamhällesaktörer, ideella förbund och privata aktörer bidrar till att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Kartläggningen har undersökt aktörernas hemsidor utifrån ett antal kriterier och följt upp hemsidestudierna med kortare telefonintervjuer eller frågor via mejl för att komplettera information.

De studerande aktörerna verkar inom kultur-, friluftssamt idrott- och motionsområdet. Det innebär att en stor mängd olika typer av verksamhet undersökts. Se Bilaga 2 för en lista över de aktörer som ingår i studien.

Information på hemsidor

Överlag är informationen om hur tillgänglig en verksamhet är för personer med funktionsnedsättning mycket begränsad på organisationers hemsidor. På 7 av 17 hemsidor finns information eller en genväg på startsidan angående funktionsnedsättning. Sökord som funktionsnedsättning, funktionsvariation, handikapp, tillgänglighetsanpassad och tillgängliga lokaler gav träffar på 12 av 17 hemsidor. Generellt sett gav begreppen handikapp, funktionsnedsättning och tillgänglighetsanpassad flest träffar och begreppen funktionsvariation och tillgängliga lokaler fick färre träffar. Hemsidor som saknar en sökfunktion har oftast inte en egen

menyrad med information om tillgänglighet, funktionsnedsättning, funktionsvariation, handikapp eller tillgängliga lokaler inom verksamheten.

Hemsidor med träffar på tillgänglighetsanpassade lokaler har listat vilka lokaler över landet som kategoriseras som tillgängliga. Det finns dock sällan mer information än att lokalerna är tillgänglighetsanpassade. Personer som söker detaljerad information om hur den faktiska tillgängligheten ser ut behöver generellt kontakta verksamheterna själva. Det är dock sällan tydligt vem man bör kontakta för att ställa frågor specifikt om tillgänglighet.

Nationell, regional respektive lokal nivå

Majoriteten av de aktörer som kartläggningen studerat bedriver sin verksamhet som en medlems- eller branschorganisation där aktiviteter och operativt arbete bedrivs på regional eller lokal nivå. Studien visar att tillgänglighetsarbete framförallt sker just på regional eller lokal nivå. Exempelvis är det inte Scouternas riksorganisation som ansvarar för att tillgängliga aktiviteter erbjuds inom verksamheten, utan det är lokalföreningarna inom Scouterna som runt om i landet skapar förutsättningar för inkluderande aktiviteter för målgruppen. Däremot uppger Scouternas riksorganisation att de kommunicerat till lokalföreningarna att aktiviteterna ska vara till för alla. Svenska Judoförbundet berättar att man arbetar med uppmuntran och stöd på ett liknande sätt. Riksförbundet uppmuntrar lokala föreningar att tillgängliggöra sin verksamhet genom information på hemsida och nyhetsbrev. Förbundet erbjuder utbildningar och speciella tävlingar och läger för personer med funktionsnedsättning.

Majoriteten av de aktörer som studerats har inte en handlingsplan eller nationella riktlinjer för tillgänglighetsanpassning hos nystartade verksamheter. Eventuella handlingsplaner eller värdegrundsfrågor hanteras istället, som ovan nämnt, på regional eller lokal nivå. Det innebär att det kan finnas skillnader i tillgänglighet på lokal nivå inom en medlems- eller branschorganisation där lokalföreningar eller lokala medlemsorganisationer själva hanterar tillgänglighetsarbetet. Nationella kontor har sällan god kännedom om lokal verksamhet och hänvisar ofta vidare till lokala föreningar för frågor om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.

Arbetarnas bildningsförbund (ABF) är ett exempel på en nationell organisation som tagit fram en nationell tillgänglighetspolicy som även gäller på regional och lokal nivå. ABF har en nationell samordnare för tillgänglighetsfrågor och funktionshinderrörelsen som utbildar lokalföreningar i tillgänglighet och bemötande. Därmed säkerställer organisationen att tillgänglighetsarbetet implementeras lika på lokal nivå.

Tillgängliga lokaler

Vad gäller tillgängliga lokaler och anläggningar finns det, som ovan nämnt, relativt lite information på detaljnivå men viss generell information på aktörernas hemsidor. En stor andel aktörer har angett ifall verksamhetslokaler runt om i landet är tillgänglighetsanpassade, men mer information än så finns sällan specificerat. En stor andel aktörer har heller ingen policy eller handlingsplan kring tillgängliga lokaler, och därför kan sällan personer på central nivå uttala sig om hur tillgängliga lokaler och anläggningar är på lokal nivå.

I och med att ABF har en tydlig tillgänglighetspolicy vet lokala föreningar vilka krav som ställs på lokalernas tillgänglighet. Flera lokalföreningar har exempelvis sökt bidrag från Boverket för att tillgängliggöra lokaler. De lokaler som ABF själva äger eller långtidshyr ska ha åtminstone ett rum som är tillgängligt för personer med funktionsnedsättning.

Ett annat exempel är Filmstaden. Vid nybygge eller renovering inreds salongerna med taktila skyltar och ledstråk. För specifika salonger finns information om exempelvis hörslinga och rullstolsanpassning på

informationssidan för respektive biograf. Det kan dock finnas trappor på vissa salonger som förhindrar tillgängligheten. För ytterligare information får personer med funktionsnedsättning kontakta kundtjänst och fråga.

Vidare beskriver Filmstaden att om en person har assistanshund får den tas med på biografen. Verksamheten har dock en nationell policy som tagits fram utifrån rekommendationer från Allergiförbundet och Synskadades riksförbund att varken en person med allergi eller en person med funktionsnedsättning har företräde framför den andre. Det betyder att om en konflikt uppstår behöver frågan hanteras av personalen på biografen. Detta gäller även inom andra organisationers verksamhet, exempelvis ABF.

Överlag är det svårt att få information om hur tillgängliga lokaler för verksamhet är och för vem tillgängligheten gäller. Det framstår som att personer med funktionsnedsättning i de flesta fall måste kontakta en verksamhet för att fråga. För de verksamheter som har en central kundtjänst funktion, till exempel vissa teatrar eller biografer, framstår det som att de ibland inte har information om en viss lokal är tillgänglig. Detta innebär en stor osäkerhet för personer med funktionsnedsättning.

Generella respektive riktade aktiviteter

De studerade aktörerna erbjuder både generella aktiviteter och riktade aktiviteter gentemot målgruppen. Det finns dock sällan utförlig information om de generella aktiviteterna är anpassade för personer med funktionsnedsättning. På hemsidor kan aktören till exempel skriva "till för alla" under aktiviteten men det är inte specificerat i vilken utsträckning detta inkluderar personer med funktionsnedsättning och vilka typer av funktionsnedsättning.

Ett gott exempel inom området är Friluftsförbundet. På deras hemsida går det att filtrera fram riktade aktiviteter och vilka generella aktiviteter som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Det framgår dock inte mer information än att aktiviteten passar för "funktionsnedsättning", men det finns tydliga kontaktuppgifter till aktivitetens ansvariga ledare på hemsidan vilket underlättar vidare informationsinhämtning. Möjligheten till filtrering gör det enklare att få en överblick över tillgängligt utbud eftersom en aktiv kategorisering av aktiviteterna har genomförts.

Hos Friskis och Svettis finns även tydlig information om träning som är anpassad för personer med funktionsvariation. Det framgår till exempel om det är ett träningspass till för personer med intellektuell funktionsnedsättning eller ett träningspass anpassat för rullstolsburna personer. Det framgår även att assistenter eller anhöriga som är en förutsättning för att personen ska kunna träna är välkomna att följa med kostnadsfritt.

Hos dansskolan Funkykidz (som går under företaget BeSporty) finns information om att barn med behov av särskilt stöd gärna får delta med en närvarande förälder. Det är därmed upp till föräldern att stödja barnet under dansklassen.

Svenska kyrkan erbjuder en stor mängd av riktade aktiviteter till personer funktionsnedsättning. Ett exempel är verksamheten Himmel och pannkaka för barn med en intellektuell funktionsnedsättning. Verksamheten utgår från målgruppens förslag och behov, bland annat anordnas disco, filmkväll och frågesport. Verksamheten är mycket värdefull enligt samordnaren eftersom målgruppen inte går till "vanliga" mötesplatser som ungdomar utan funktionsnedsättning och diagnoser går till.

Utbildning för ledare

Inom kategorin friluftsliv samt idrott och motion finns hos enstaka aktörer information om utbildningar för ledare som möter personer med funktionsnedsättning. Scouterna och Friluftsförbundet erbjuder en ledarutbildning kopplat till behov och anpassning för personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

och Skistar håller interna instruktörskurser i funktionell skidåkning och utbildning i att bland annat instruera för personer med synskada, intellektuella funktionsnedsättningar och hjälpmedel.

Judoförbundet erbjuder utbildning för tränare från lokala föreningar runt om i landet, samt föreningar från andra länder som Rumänien och Japan. Förbundet berättar att utbildningarna täcker allt från hur man anpassar träningsmoment till bemötande och hur man kan utveckla bedömningsskalor vid tävling och gradering.

Svenska kyrkan erbjuder inte utbildning till sina ledare enligt intervjupersonen. Det har diskuterats på initiativ av personalen som bedriver verksamhet för personer med funktionsnedsättning. Men kan inte genomföras på grund av besparingar. Intervjupersonen berättar:

Jag hanterar allt på plats, till exempel epilepsianfall, med hjälp av andra besökare och genom att ringa föräldrar som får instruera i telefonen om hur situationen ska hanteras.

Vidare är ledare inom kategorin friluftsliv samt idrott och motion i flera fall utbildade i hur en verksamhet bättre kan anpassas för personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. I vissa fall tillgodoser den nationella organisationen utbildningar för ledare på regional eller lokal nivå detta. Hos ABF får cirkelledare gå ett pass om tillgänglighet i grundutbildningen och i allt studiematerial beskrivs det hur alla ska kunna delta i aktiviteterna utifrån personens förutsättningar. Detta innebär att samtliga nyutbildade cirkelledare får med sig samma kunskap och verktyg för att skapa en inkluderande verksamhet.

För verksamhet där anställd personal med högskoleutbildning arbetar är tillgänglighetsfrågor i vissa fall något som tas upp under utbildningen. Svenska biblioteksforeningen berättar att de flesta bibliotekarietutbildningar inkluderar tillgänglighetsfrågor och att Myndigheten för tillgängliga medier besöker utbildningarna och har särskilda föreläsningar om tillgänglighetsfrågor. Biblioteksforeningen berättar att deras medlemmar har en stor medvetenhet om att många bibliotek behöver arbeta mer med tillgänglighet för personer med NPF diagnos. Biblioteksforeningen samlar olika expertnätverk där deras medlemmar kan dela kunskap och idéer. Till exempel har man ett nätverk för bibliotek som har äppelhyllor – en speciell avdelning för barn med funktionsnedsättning – och expertnätverk för tillgänglig läsning.

Sammanfattande analys

I studien som ligger till grund för denna rapport har två kartläggningar genomförts – en av hjälpmedel för att använda i fritidsaktiviteter och en av främjande insatser för en aktiv fritid. I detta kapitel sammanfattas studiens resultat och analyseras utifrån vilka effekter de kan förväntas ha för en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning.

Kartläggningarna visar att de regionala regelverken för hjälpmedel överlag har samma regleringar av förskrivning av fritidshjälpmedel - nämligen att fritidshjälpmedel inte förskrivs. Regleringarna är många gånger otydliga och att det kan därför förväntas finnas stora regionala och lokala skillnader i hur de används av förskrivare. Kartläggningen av främjande insatser visar också att det finns stora skillnader i hur främjande insatser regleras och struktureras på lokal nivå. De lokala skillnaderna handlar både om att kommunerna hanterar frågan på olika sätt och att civilsamhälles- och privata aktörer har olika förutsättningar i olika delar av landet att erbjuda aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Detta innebär troligtvis stora skillnader i möjligheten att delta i fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning. I studien framkommer att det dels tycks finnas lokala skillnader i möjligheter att ha en aktiv fritid för samtliga i gruppen och dels skillnader utifrån individuella aspekter så som ekonomiska förutsättningar, ålder, språkkunskaper och typ av funktionsnedsättning.

Det är svårt att hitta information om utbudet av fritidsaktiviteter

I kartläggningarna framkommer det att det är svårt och tidskrävande för personer med funktionsnedsättning att få tydlig information om vilka fritidsaktiviteter de kan delta i och hur de kan få hjälp att delta i aktiviteter. Detta gäller både den faktiska tillgängligheten i lokalerna och verksamheten i sig. Både på regionala, lokala, ideella och privata aktörers hemsidor är det överlag svårt att skaffa sig tydlig information om hur tillgängliga olika aktiviteter är. Det finns även sällan information om vart man kan vända sig för att få mer information. Här är undantaget de kommuner som är anslutna till en webbaserad tjänst där olika aktiviteter listas utifrån filter för tillgänglighet för olika grupper. En typ av tjänst som även vissa civilsamhällesaktörer erbjuder. På några kommuners hemsidor är det också enkelt att hitta information om vem man ska vända sig till för att få mer information om fritidsaktiviteter, men detta framstår som ett undantag snare än en regel. För personer med funktionsnedsättning som får ersättning inom LSS eller SoL erbjuds mer strukturerad information via boenden eller kontaktpersoner. Hur detta fungerar i praktiken är svårt att avgöra, något vi återkommer till nedan.

När det gäller hjälpmedel för fritidsaktiviteter framstår det som att både förskrivare och brukare kan ha svårt att hitta information om vad som gäller i den egna regionen och/eller kommunen. Detta eftersom regelverk för förskrivning av hjälpmedel inte alltid finns tillgängliga på regionernas hemsidor eller är svåra att navigera i. Det framstår även som att kunskapen på kommunerna om vad hjälpmedel är och hur de regleras är bristfällig. I både enkät- och intervjustudien har många tolkat hjälpmedel som ett mer generellt utbud av utrustning som används i idrott och friluftaktiviteter.

Att informationen om hur man får tillgång till en aktiv fritid är mycket bristfälligt får troligtvis större konsekvenser för vissa målgrupper än andra. Grupper som troligtvis drabbas extra hårt inkluderar till exempel personer som nyligen kommit till Sverige eller inte till fullo behärskar det svenska språket och personer som inte har resursstarka nätverk och familjer. Det drabbar även personer med en funktionsnedsättning som innebär att de behöver mer stöd i att söka upp information och personer som har anhöriga eller föräldrar som också har en funktionsnedsättning. I de kommuner och hos de verksamheter och föreningar som har en operativt uppsökande tjänst kan denna person bli en informationsbrygga till målgrupper som inte kan söka reda på informationen själva. På många håll finns dock inte en sådan tjänst.

Brist på tillgängliga lokaler begränsar ett brett utbud av aktiviteter

Framförallt i större städer finns det en utbredd lokalbrist för idrott och brist på lokaler för fritidsaktiviteter som till exempel allmänna samlingslokaler.²¹ Det innebär att föreningar och privatpersoner som vill ordna aktiviteter har svårare att få tider i lokaler och kan behöva kompromissa med faktorer som var lokalen ligger och tillgänglighet. Det drabbar framförallt idrotter och fritidsaktiviteter som inte genomförs i lokaler som är byggda för idrott och lokaler som inte ägs av kommunen. En studie av Stockholmsidrotten och Sweco visar till exempel att kampsportsföreningar ofta hyr av privata hyresvärdar i lokaler som inte är byggda för idrott. Det innebär för många föreningar att trösklar, trappor, avsaknad av tillgängliga toaletter och hissar gör att verksamheten inte kan inkludera personer med vissa typer av funktionsnedsättning, även om många föreningar vill bedriva den typen av verksamhet. Föreningar som hyr av andra hyresvärdar än kommunen är många gånger beroende av bidrag för att kunna genomföra tillgänglighetsanpassningar i lokalen.²² Resultat från den här studien visar att den typen av bidrag är minst vanligt i storstäder, endast 45 procent av storstäderna och storstadsnära kommuner svarade att de har den typen av bidrag. Det är oroväckande då det framstår som att det är just i dessa kommuner bidragen behövs mest.

Denna studie visar att det är svårt att få en samlad bild över hur tillgängliga lokaler för fritidsaktiviteter är. Det framstår dock som att vissa aktiviteter har en lägre grad av tillgänglighet. Det inkluderar aktiviteter som bedrivs av aktörer i civilsamhället med begränsad möjlighet att anpassa tillgänglighet på grund av sin ekonomi och lokalsituation och privata aktörer som har lägre krav på tillgänglighetsanpassning. Det innebär att utbudet av fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning är smalare än för övriga befolkningen, alltså att det finns färre aktiviteter att välja bland.

Kunskap och stöd är avgörande för att aktiviteter ska tillgängliggöras

För aktörer som arrangerar fritidsaktiviteter för och med personer med funktionsnedsättning behöver ett antal moment fungera. Målgruppen behöver fysiskt kunna ta sig till aktiviteten, alltså behöver både lokalen eller platsen för aktiviteten vara tillgänglig och vägen dit. För många målgrupper behövs även en mer aktiv uppmuntran, till exempel genom att någon följer med till aktiviteten eller att man blir hämtad hemma eller på skola, jobb eller annan sysselsättning. Denna typ av infrastruktur är det få kommuner som erbjuder. På plats på aktiviteten behöver personer bemötas på ett sätt som inkluderar dem i aktiviteten och anpassar den utifrån olika gruppers förutsättningar. Det innebär att om det finns personal, ledare eller tränare behöver de ha kunskap om målgruppens förutsättningar och behov. Flera intervjupersoner berättar att det finns en nervositet hos till exempel civilsamhället i hur man ska möta målgruppen. Sådan nervositet beror troligen på okunskap och ovana och skulle kunna bemötas med stöd och kunskap.

I studien framkommer att ansvaret för att tillgänglighetsanpassa aktiviteter inom ideell och privat sektor oftast ligger på lokal och regional nivå. Den nationella organisationen anser sig inte ha huvudansvaret för detta arbete. En sådan decentralisering av ansvaret för tillgänglighetsfrågor skulle potentiellt kunna ge utrymme för lokala initiativ och att enskilda lokalföreningar får utrymme att möta behov och efterfrågan från specifika individer och lokala behov. Samtidigt kräver en decentralisering av ansvaret att de lokala föreningarna får tillräckliga resurser ekonomiskt och kunskapsmässigt för att kunna tillgänglighetsanpassa sin verksamhet.

²¹ Sjöblom (2015).

²² RF-SISU Stockholm & Sweco (2020).

I studien av aktörer inom ideell och privat sektor framkommer det att få nationella aktörer erbjuder sina medlemmar stöd och utbildning i hur de kan utforma aktiviteter och möta målgruppen. Ett fåtal goda exempel på hur nationella aktörer kan samla information och stöd om tillgänglighet finns och bör spridas. Att stödet inte erbjuds av det egna förbundet, företaget eller organisationen innebär att många lokala aktörer är beroende av det stöd som erbjuds av kommunen och lokala stödfunktioner som SISU idrottsutbildarna och lokala funktionshinderorganisationer. Kartläggningen av kommuners främjandeinsatser visar att det finns stora lokala skillnader i om detta stöd kan tillgås. Det finns flera goda exempel på bidrag och verksamhetsnära stöd som gör stor skillnad. Dessa exempel bör spridas till och inspirera andra kommuner.

Uppföljningen av utbudet av fritidsaktiviteter har stora brister

Överlag finns det stora brister i hur utbudet och efterfrågan av fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning följs upp. I majoriteten av kommunerna görs inga systematiska uppföljningar, alltså uppföljningar som är återkommande och strukturerade, på varken fritids- eller socialförvaltningarna. Detta gäller framförallt mindre och medelstora kommuner. Att området inte följs upp systematiskt får troligtvis ett antal konsekvenser. Att cirka två tredjedelar av socialförvaltningarna uppger att de inte har, eller inte vet om de har, en regelbunden dialog med personer med funktionsnedsättning om utbudet av fritidsaktiviteter är problematiskt. I en antal intervjuer med kommunrepresentanter framkommer det även att kommunen inte går ut med något specifikt erbjudande eller på ett systematiskt sätt samlar in synpunkter och önskemål från målgruppen. Istället agerar kommunen på förfrågningar från enskilda individer och försöker lösa önskemål om fritidsaktiviteter när de efterfrågas. Något som kan antas ha konsekvenser ur ett jämlikhetsperspektiv då enbart de som, på egen hand eller genom personer i sin närhet, har förmåga att efterfråga aktiviteter får dessa tillgodosedda.

I den här studien kan vi dra slutsatsen att det är svårt att få en översikt av vilka aktiviteter som *faktiskt* kommer målgruppen till dels. Forskning om strategiskt jämlikhet- och rättighetsarbete visar att om aktörer bara agerar utifrån efterfrågan eftersätts de grupper som är mest utsatta och mindre synliga i samhället²³. Om en kommun exempelvis inte följer upp utbudet av fritidsaktiviteter, men agerar när en individ eller förening efterfrågar stöd, riskerar man att missa behoven hos de grupper av individer som inte aktivt gör sin röst hörd. Detta innebär troligtvis att framförallt personer med funktionsnedsättning som inte får insatser enligt LSS eller SoL kan hamna utanför kommunens omsorg. Bristen på proaktivt arbete och uppföljning kan även tänkas ha konsekvenser för personer med funktionsnedsättning som är kvinnor, transpersoner, personer av annan etnicitet än svensk, bor på landsbygden och/eller har en låg ekonomisk standard. Forskningen visar att detta är grupper som behöver mer stöd inom till exempel idrotten för att kunna delta med samma förutsättningar som andra²⁴.

Som vi beskrivit ovan finns det på flera socialförvaltningar ingen uppföljning på en mer strategisk nivå. I intervjustudien refererar förvaltningarna till att utbudet utformas i dialog mellan brukare och boendet. Detta kan innebära att det finns stora skillnader mellan boenden och att enskilda individer blir beroende av vilka aktiviteter som andra brukare vill göra. På fritidsförvaltningar görs uppföljningar om någon har eller tar ansvar för att göra dem, men i en stor andel av kommunerna verkar så inte vara fallet.

Det finns stora skillnader i tillgänglighet utifrån ett intersektionellt perspektiv

Det framstår som att väldigt få kommuner följer upp eller analyserar utbudet av fritidsaktiviteter utifrån intersektionella faktorer. Det innebär att det till viss del är svårt att säga vilka skillnader som finns för

²³ Geidne & Jerlinder (2019).

²⁴ Ibid.

personer med funktionsnedsättning av olika kön, ålder, etnicitet, bostadsort etcetera att delta i fritidsaktiviteter. Vissa slutsatser kan ändå dras utifrån insamlat material i relation till tidigare forskning. Intervjupersonerna berättar överlag om en acceptans för att aktiviteter arrangeras på centralorten i en kommun eller i närmaste storstad. Man refererar till att målgruppen är för liten för att kunna erbjuda aktiviteter på olika orter i kommunen. Detta kan säkert stämma, men ringar samtidigt in betydelsen av att aktörer arbetar mer systematiskt med infrastrukturen kring aktiviteter för att de ska tillgängliggöras även för de som bor på landsbygden eller i mindre orter. Forskning på idrottsområdet visar att personer i allmänhet, och barn och unga i synnerhet, tenderar att idrotta mer när aktiviteterna erbjuds nära hemmet.²⁵ Det finns inget som pekar på att detta inte även gäller personer med funktionsnedsättning.

Enkätsvaren i denna studie visar att storstäder och storstadsnära kommuner i högre grad än de andra kommuntyperna erbjuder riktade aktiviteter inom kultur, idrott och friluftsliv för olika målgrupper utifrån ålder och typ av funktionsnedsättning. Storstäder och storstadsnära kommuner har även i större utsträckning ett värdegrundsdokument, följer i högre grad upp utbudet av aktiviteter och har information på sina hemsidor om tillgänglighet i lokaler. Troligtvis finns ett samband mellan dessa fyra aspekter av tillgänglighetsarbete. De kommuner som har ett uttalat uppdrag att genomföra riktade aktiviteter, följer även upp dem vilket innebär att fler på kommunen känner till att de finns och informationen når ut till hemsidan. Att just storstäder och storstadsnära kommuner har ett mer strukturerat arbete kan vara en resursfråga men även en konsekvens av att större kommuner har ett större behov av att etablera strukturer. Denna studie visar att flera mindre kommuner arrangerar aktiviteter eller ger information när någon frågar om det. Det kan många gånger fungera bra, men ställer högre krav på målgruppen att vara uppsökande vilket kan innebära ett ojämnt utfall.

Att ingen kommun i intervjustudien systematiskt följer upp tillgången till fritidsaktiviteter utifrån funktionsnedsättning och kön är problematiskt. Tidigare studier och forskning visar att både idrott och kulturvärlden är ojämsställda och att kvinnor oftare utestängs från vissa idrotter eller kulturevent än män.²⁶ Forskningen visar även att kvinnor överlag tar större ansvar för omsorgsarbete än män vilket innebär att kvinnor *de facto* har mindre tid för fritidsaktiviteter än män.²⁷ Samtidigt visar studier att kvinnor oftare har starkare nätverk än män och fler vänner att göra aktiviteter med.²⁸ Troligtvis har dessa könsmönster också effekt på kvinnor och män med funktionsnedsättnings möjlighet att ha en aktiv fritid. Det visar på vikten att fler kommuner börjar följa upp utbud och efterfrågan av fritidsaktiviteter utifrån kön. Utifrån statistik och analyser av könsmönster kan kommunen sen se över hur utbudet av fritidsaktiviteter kan göras mer jämställt genom stödinsatser.

Idrott är även ett område där det finns höga trösklar för andra grupper i samhället att delta i aktiviteter. Tidigare studier visar att många idrotter är ojämliga och inte välkomnar HBTQ personer. Speciellt transpersoner är utsatta inom idrottsrörelsen som ofta förutsätter att du deltar i en aktivitet antingen som tjej eller kille.²⁹ För personer som tillhör någon av dessa grupper och har en funktionsnedsättning innebär det dubbla trösklar till att delta i en aktivitet. Vissa personer klarar av det, ofta med stöd av vänner och tränare, andra gör det inte och/eller har inte det stödet. Ett intersektionellt perspektiv visar på vikten av att stötta föreningar och verksamheter i hur de möter personer som diskrimineras eller riskera att diskrimineras inom två eller flera diskrimineringsgrunder.

²⁵ Sternö & Nielsén (2015).

²⁶ Dartsch, Norberg, & Faskunger (2018).

²⁷ Se t.ex. Perrons (2000).

²⁸ Se t.ex. Hilde (2017).

²⁹ Darj, Peihl & Hjelte (2013).

Ansvar för att främja en aktiv fritid är otydligt

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och barnkonventionen är mycket tydliga med att personer med funktionsnedsättning har rätt till en aktiv fritid. I Sverige är det dock otydligt vem i samhället som har ansvaret för att möjliggöra detta. Tydliga regelverk och krav saknas på nationell, regional och lokal nivå. Vissa lokala undantag finns, men risken när den typen av kravställningar utformas lokalt är att de innebär stora skillnader för personer i målgruppen utifrån var de bor och vilken typ av funktionsnedsättning de har. Det förutsätter även att kunskapen om hur krav bör utformas och följas upp finns lokalt. Flera kommuner efterfrågar goda exempel på hur målsättningar och kravställningar på till exempel bidragsgivning kan utformas. Här framstår det som viktigt att en central aktör med god kunskap om både civilsamhällets förutsättningar och målgruppens behov bedömer vilka mål och krav som är rimliga att arbeta utifrån för att bäst främja målgruppen.

Resultaten av kartläggningen av hjälpmedel visar tydligt att i de regioner där förskrivare inte erbjuder dubbelförskrivning eller det inte finns möjligheter att låna fritidshjälpmedel blir det upp till enskild individ att bekosta sitt hjälpmedel. Kostnaderna för hjälpmedel är många gånger höga och riskerar att utestänga personer med en ansträngd ekonomi från fritidsaktiviteter. Tidigare studier visar att personer med funktionsnedsättning i högre grad än andra grupper i samhället lever i en utsatt ekonomisk situation vilket innebär att det troligtvis är många individer som drabbas av denna otydliga ansvarsfördelning. Tidigare studier visar även att kvinnor med funktionsnedsättning i högre grad lever i ekonomisk utsatthet än män. Något som gör att kvinnor i målgruppen riskerar att drabbas extra hårt.³⁰

När resultaten från enkätstudien studeras i sin helhet är det tydligt att enkäten till fritidsförvaltningar har högre svarsfrekvens på varje fråga och att kommuner inom samtliga kommungrupper i lägre grad svarat "vet ej" på frågorna. I jämförelse har enkäten till socialförvaltningarna något lägre svarsfrekvens och fler respondenter har bara svarat på de fem första frågorna. Kommungrupperna "Större städer" och "Storstäder" har i högre grad än övriga kommungrupper svarat "vet ej" på frågor. I genomförandet av intervjustudien var det betydligt svårare att få tag på intervju personer på socialförvaltningen. I flera kommuner deltog flera personer i intervjun med socialförvaltningen eller så hade intervju personen många gånger samrått frågorna med kollegor. Detta tyder på att ansvaret att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning i lägre grad är samlat hos en anställd eller chef på socialförvaltningen. Detta är delvis ett logiskt resultat sett till förvaltningarnas olika uppdrag, men tydliggör behovet av samverkan mellan förvaltningarna, speciellt i större kommuner. Det framstår som att fritidsförvaltningarna å ena sidan har bättre möjlighet att ta ett helhetsgrepp på frågan, men ofta inte har ett direkt uppdrag att göra det. Socialförvaltningarna å andra sidan har ett tydligt uppdrag främst för vissa personer med funktionsnedsättning, men mindre möjlighet att anlägga ett helhetsperspektiv.

Denna studie visar, likt tidigare studier gjort, att det finns ett stort behov av ett helhetsperspektiv för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Det innebär att många olika aktörer behöver samverka och att samverkan behöver samordnas av någon aktör. Om detta inte sker finns det risk att vissa delar av målgruppen hamnar mellan stolarna och att bara de som har möjlighet att göra sin röst hörd får stöd. Satsningarna på aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning riskerar därmed att inte få den effekt som de hade kunnat få med tydligare ansvarsfördelning och bättre samverkan.

I relation till detta är det viktigt att utifrån den enskildes perspektiv tänka på att allt arbete som behöver utföras av den enskilda personen eller dess familj och anhöriga innebär en stor extra stress. Att ständigt behöva söka information och göra verksamheter uppmärksamma på ens behov är en stor tröskel för många och leder troligtvis till att personer undviker fritidsaktiviteter. Detta riskerar att få allvarliga konsekvenser för personer med funktionsnedsättnings hälsa och välbefinnande.

³⁰ Myndigheten för delaktighet och Jämställdhetsmyndigheten (2019).

Kommunernas instrument för styrning och utvecklingsområden

Trots att ansvarsfördelningen är otydlig visar denna studie att vissa kommuner har ett systematiskt arbete med aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning, som resulterar i ett större utbud av aktiviteter för målgruppen. En kommun kan framförallt styra genom att tydliggöra vad som krävs av olika led i verksamheten, från förvaltning till enskilda boenden. Detta kan göras genom måldokument, program, verksamhetsplaner och dylikt. Det framstår som att rutinerna fungerar bäst när de är grundade på ett politiskt beslut som tagits på kommunledningsnivå, eftersom det då finns ett tydligt och gemensamt ansvar på hela kommunen. Flera intervjupersoner lyfter att krav på samverkan är av stor vikt för att kunna utveckla aktiviteter och etablera en infrastruktur kring aktiviteterna som gör dem tillgängliga. För att utveckla aktiviteter och samverkan krävs sedan ett uttalat ansvar hos en eller flera tjänster, beroende på kommunens storlek, som verkställer främjande aktiviteter och ger information och stöd till förvaltningar och till civilsamhället.

Genom kravställningar på de organisationer i civilsamhället som får stöd från kommunen kan kommunen påverka inriktningen på deras verksamhet. Här är det dock viktigt att utforma kravställningar som är rimliga i relation till civilsamhällets förutsättningar. Under de senaste åren har civilsamhället allt mer kommit att påverkas av den granskning och uppföljning som präglar det offentliga. Pågående forskningsprojekt tittar till exempel på hur detta bidragit till att "civilsamhälleseliter" i större utsträckning styr föreningar, då kunskap och tid krävs för att söka bidrag³¹. Demokrativillkorsutredningen (SOU 2019:35) är en pågående statlig utredning som ger förslag på enhetliga demokrativillkor för statliga bidrag till civilsamhället. Mot bakgrund av resultaten i denna studie framstår det som viktigt att beakta att krav och stöd måste gå hand i hand. Om en kommun ställer högre krav på civilsamhället för att få bidrag måste man även erbjuda föreningar stöd i arbetet med att möta dessa krav. Studien har lyft fram goda exempel på kommuner som arbetar nära föreningarna och i samarbete med andra organisationer med att utforma stödsystem.

Denna studie visar att infrastrukturen kring aktiviteter, stöd för att tillgänglighetsanpassa lokaler och bättre bemötande på aktiviteten är tre viktiga byggstenar för att utveckla området aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Inom alla dessa områden krävs ett fungerande samarbete mellan civilsamhället, privata aktörer och det offentliga. Studien har gett exempel på hur denna samverkan kan fungera och civilsamhällesaktörer som verkar för att upprätthålla de strukturer som krävs. Framöver framstår det som avgörande att fler kommuner utvecklar detta arbete och att fler civilsamhällesaktörer nås av det stöd som finns. Det kan även ge incitament till privata aktörer att utveckla sin verksamhet.

³¹ Se <https://www.civilsocietyelites.lu.se/>

Käll- och litteraturförteckning

Andersson, A. (2010) Hjälpmedel – regelverk – livskvalitet – kön, en fokusgruppstudie med förskrivare och brukare utifrån ett genusperspektiv, Handikappförbunden.

Blomdahl U. et al, (2017) De aktiva och de inaktiva – om ungas rörelse i skola och på fritid, Centrum för idrottsforskning studie.

Darj, F. Peihl M. Hjelte, F. (2013) Hbtq och idrott, Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott, FoU-rapport 2013:1.

Dartsch, C. Norberg, J. Faskunger, J. (Ed) (2018) Resurser, representation och ”riktig” idrott, om jämställdhet inom idrotten. Centrum för idrottsforskning 2018:2

Hilte, Mats. (2017). Den moderna vänskapen. Égalite.

Jakobsson, P. (2019) SoL och LSS vid funktionsnedsättning, Funktionshinderguiden, Region Stockholm Habilitering och hälsa.

Larsson, B (2008) Ungdomarna och idrotten, tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer, Stockholms universitet.

Llinares Norlin, Å. & Wilhelm, T. (2018), Förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att nå ett aktivt och självständigt liv – och de hinder som finns på vägen, Parasportsförbundet Sverige.

Myndigheten för delaktighet och Jämställdhetsmyndigheten, Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning, 2019.

Perrons, D. (2000) Care, Paid Work and Leisure: Rounding the triangle. *Feminist Economics*, 6(1): 105-114.

RF-SISU Stockholm & Sweco (2020). Kampsport – En utredning om lokalbehov och utvecklingsmöjligheter hos Stockholmsdistriktets kampsportsföreningar.

Sauer, L. (2004). Teater och utvecklingsstörning. En studie av Ållateatern. Akademisk avhandling, Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete, *Social Work Studies* 42.

Sjö, F (2012). Fokus 12, levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning, Ungdomsstyrelsen.

Sjöblom, P. (2015). 'Idrott åt alla' i en förtätad och exploaterad storstad: Breddidrottens anläggningar och intressenter i Stockholms stad 1985-2014. Stockholms idrottsförbund.

Svedlindh, C. (2018) Naturvägledning i natur- och kulturområden, ett komplement till handboken Tillgängliga natur- och kulturområden, Naturvårdsverket.

Sternö, J & Nielsén T. (2015). Värdet av idrottshallar – ett nytt sätt att mäta. Stockholms idrottsförbund.

Norberg, J. R. (2017) Statens stöd till idrotten - uppföljning 2017, Centrum för idrottsforskning 2018:1.

Ohlström M. (2017) Unga med funktionsnedsättning – jobb, fritid och möjlighet att påverka samhället, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Bilaga 1 urval intervjustudie

Kommun	Kommungrupp	Intervjuade förvaltningar/nätverk
Boden	Större städer och kommuner nära större stad	Fritidsförvaltning, socialförvaltning
Botkyrka	Storstäder och storstadsnära kommuner	Fritidsförvaltning, socialförvaltning
Emmaboda	Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	Fritidsförvaltning, FOMS-nätverk (socialförvaltning)
Stockholm	Storstäder och storstadsnära kommuner	Fritidsförvaltning, socialförvaltning, FOMS-nätverk
Jönköping	Större städer och kommuner nära större stad	Fritidsförvaltning, socialförvaltning
Lerum	Storstäder och storstadsnära kommuner	Fritidsförvaltning
Malmö	Storstäder och storstadsnära kommuner	Fritidsförvaltning, FOMS-nätverk (funktionsstödsförvaltning)
Vilhelmina	Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	Fritidsförvaltning, socialförvaltning
Värnamo	Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	Fritidsförvaltning, socialförvaltning, FOMS-nätverk (funktionshinderomsorgen)
Åre	Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	Fritidsförvaltning

Bilaga 2 Urval studie ideella och privata aktörer

Aktör	Verksam nationellt eller lokalt	Kategori	Hemsidestudier	Uppföljning via telefon eller mejl
Scouternas riksförbund	Nationellt	Friluftsliv	X	X
Studieförbunden	Nationellt	Kultur	X	Inget svar efter mejl/telefonkontakt
Friluftsfrämjandet	Nationellt	Friluftsliv	X	Inget svar efter mejl/telefonkontakt
BeSporty	Nationellt	Idrott och motion	X	Tackade nej till att delta
Svenska turistföreningen	Nationellt	Friluftsliv	X	Inget svar efter mejl/telefonkontakt
Kulturskolerådet	Nationellt	Kultur	X	X
Danskompaniet Spinn	Lokalt	Idrott och motion, kultur	X	X
Svenska e-sportförbundet	Nationellt	Idrott och motion	X	Inget svar efter mejl/telefonkontakt
Svenska Judoförbundet	Nationellt	Idrott och motion	X	X
ABF	Nationellt	Kultur	X	X
SATS	Nationellt	Idrott och motion	X	Tackade nej till att delta efter mejl/telefonkontakt.
Skistar	Nationellt	Idrott och motion, friluftsliv	X	X
Fitness24seven	Nationellt	Idrott och motion	X	Inget svar efter mejl/telefonkontakt
Filmstaden	Nationellt	Kultur	X	X
Svenska kyrkan	Nationellt	Kultur	X	X
Svenska biblioteksföreningen	Nationellt	Kultur	X	X
Friskis & svettis	Nationellt	Idrott och motion	X	Inget svar efter att ha tackat ja på mejl/telefonkontakt.

Bilaga 3 Analysmall granskning regionala regelverk

Regleras förskrivning av fritidshjälpmedel?	Finns en prioriteringsordning? Var i den ordningen finns fritid? Nämns barn eller unga i prioriteringen?	Framkommer det i regelverket att man behöver köpa fritidshjälpmedel?	Möjliggör regelverket dubbelförskrivning/ fler förskrivning?	Finns det en definition av fritidshjälpmedel och finns det en definition av hjälpmedel i regelverket?	Sägs något om hur förskrivare kan arbeta med fritidshjälpmedel? Nämns det om förskrivare kan ge råd och stöd för egenin-skaffade hjälpmedel?	Nämns FN-konventioner i regelverket?
Region 1						
Region 2						

Bilaga 4 Analysmall granskning regioners hemsidor och 1177.se

Hänvisar man på regionens hemsida till samarbete med länets kommuner gällande hjälpmedel för fritidsaktiviteter?	Finns ytterligare information på regionens hemsida om sätt att få tillgång till fritidshjälpmedel?	Hänvisar man på regionens hemsida till 1177 (nationell/ generell information) angående hjälpmedel för fritidsaktiviteter?	Finns det regional information på 1177 angående hjälpmedel för fritidsaktiviteter?	Framkommer det i regional information på 1177 vem som principiellt ansvarar för fritidshjälpmedel? Hänvisar man vidare till någon annan aktör?	Framkommer det i regional information på 1177 hur man kan få tillgång till fritidshjälpmedel?	Finns det information på regionala 1177 om hur förskrivare kan ge stöd kring fritidshjälpmedel?
Region 1						
Region 2						

Bilaga 5 Analysmall granskning ideella och privata aktörer

Finns information/g enväg på startsidan angående funktionsnedsättning?	Finns riktade aktiviteter för personer med funktionsnedsättning?	Om ja på E - för vilken funktionsnedsättning? (Syn, hörsel, intellektuell, NPF, rörelse?)	Om ja på E - för alla åldersgrupper eller riktade till barn, vuxen, äldre?	Om ja på E - vilken typ av aktivitet?	Om ja på E - Finns det geografisk spridning?	Är generella aktiviteter/insatser anpassade för personer med funktionsnedsättning?	Om ja på I - för vilken funktionsnedsättning? (Syn, hörsel, kognitiva, rörelse?)
Om ja på I - för alla åldersgrupper eller riktade till barn, vuxen, äldre?	Om ja på I - vilken typ av aktivitet?	Om ja på K - hur utförlig är informationen på hemsidan utifrån anpassning för olika funktionsnedsättningar?	Finns nationell riktlinjer/policy för att nystartade verksamheter ska tillgänglighetsanpassas?	Har föreningen drivit något projekt för/med personer med funktionsnedsättning under de senaste fem åren?	Används ett normkritiskt/medvetet bild- och textspråk på hemsidan?	Finns det någon handlingsplan för värdegrundsfrågor eller annat värdegrundsdokument som inkluderar funktionsnedsättning?	Finns det ledare som är utbildade för att leda aktiviteter där personer med funktionsnedsättning deltar? Eller görs aktiva satsningar för att utbilda ledare?

Bilaga 6 kommungruppsindelning

För en mer utförlig och detaljerad beskrivning, se SKR:s publikation Kommungruppsindelning 2017.

A. Storstäder och storstadsnära kommuner

A1. Storstäder - kommuner med minst 200 000 invånare varav minst 200 000 invånare i den största tätorten.

A2. Pendlingskommun nära storstad - kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en storstad eller storstadsnära kommun.

B. Större städer och kommuner nära större stad

B3. Större stad - kommuner med minst 50 000 invånare varav minst 40 000 invånare i den största tätorten.

B4. Pendlingskommun nära större stad - kommuner där minst 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad.

B5. Lågpendlingskommun nära större stad - kommuner där mindre än 40 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i en större stad.

C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner

C6. Mindre stad/tätort - kommuner med minst 15 000 men mindre än 40 000 invånare i den största tätorten.

C7. Pendlingskommun nära mindre stad/tätort - kommuner där minst 30 procent av nattbefolkningen pendlar till arbete i annan mindre ort och/eller där minst 30 procent av den sysselsatta dagbefolkningen bor i annan kommun.

C8. Landsbygdskommun - kommuner med mindre än 15 000 invånare i den största tätorten, lågt pendlingsmönster (mindre än 30 procent).

C9. Landsbygdskommun med besöksnäring - landsbygdskommun med minst två kriterier för besöksnäring, dvs antal gästnätter, omsättning inom detaljhandel/ hotell/ restaurang i förhållande till invånarantalet.

Bilaga 1.5 Sammanställning fonder och stipendier

Granskade fonder
Aktivisfonden
Alexandra och Bertil Gyllings stiftelse
Anna-Stina & John Mattsons minnesstiftelse för sonen Johan
Astma och allergiförbundets barnallergifond
Bidragsstiftelsen DHR
Dr Felix Neuberghs stiftelse
Ebbe & Ingrid Johannessons minnesfond
Erica Lederhausens minnesstiftelse
Eva & Oscar Ahréns stiftelse
Familjen Avar Brodins minnesfond
Filip Sällskapet
Föreningen för välgörenhetens ordnande
Giving people
Global Grant

Granskade fonder
Gålöstiftelsen
Göran Tidfälts fond
Handelsbanken
Hörselskadades riksförbund fonder
Inez Lundblads fond
Johanniterorden i Sverige
Karin Karlssons stiftelse
Kronprinsessan Margaretas arbetsnämnd för synskadade
Lindhés advokatbyrå
Linnéa och Josef Carlssons stiftelse
Lions
Lotten & Elisabeth Norlunds stiftelse
Länsstyrelsernas gemensamma stiftelsedatabas
Majblomman
Manillaskolans samsiftelser
Neurologiska sjukdomar & rörelsenedsättning

Granskade fonder
Pro Patria
RBU:s medlemsfond
Rosenbäcksstiftelsen
Stiftelse Gåvomedel för personutveckling
Stiftelsen Alma Detthows hjälpfond
Stiftelsen för barn och unga med cerebral pares
Stiftelsen Henning & Greta Anderssons minne
Stiftelsen Josef Blomqvists minnesfond
Stiftelsen Nils Ohlssons minne
Stiftelsen Signe & Ruben samt Irene & Thomas Mornes fond
Stiftelsen Sunnerdahls handikappfond
Stiftelsen svenska kommittén för rehabilitering
Stiftelsen Sävstaholm
Stiftelsen Tysta skolan
Stipendium – Valjevicens folkhögskola
Svenska kyrkan

Granskade fonder
Svenska parasportförbundet
Synskadades stiftelse
Trafikskadefonden
Treklöverstiftelsen
Ulla Hamberg Angebys & Lennart Angebys stiftelse
Ulrika Eklunds stiftelse
Vi bryr oss mera
Willefondens guldkant
Åke Westlanders minnesfond
Änggårdsstiftelsen

Resultat

Fondens målgrupp	Antal fonder
Alla	9
Barn och unga oavsett funktionsnedsättning	14
Barn och unga med specifik typ av funktionsnedsättning	10
Barn, unga, vuxna med specifik typ av funktionsnedsättning	15
Enbart vuxna	1
Ej identifierad	7

Bilaga med statistik och fakta

Aktiv fritid – Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel